

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фінансів та банківської справи

Рижа Іванна Іванівна

Митний тариф в умовах лібералізації регуляторної політики держави

Спеціальність 8.03050801 «Фінанси і кредит»

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи ФМОчзм – 51
Рижа Іванна Іванівна

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доц. Ю.В. Бугель

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту

« ____ » _____ 2013р.

Зав. кафедри,

Десятнюк О.М. _____

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОГО ТАРИФУ.....	6
1.1. Митний тариф як інструмент зовнішньоторговельного регулювання.....	6
1.2. Роль та функціональне призначення митного тарифу у системі економічної політики держави.....	16
1.3. Методи кількісної оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави.....	22
Висновки до Розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЇ МИТНОГО ТАРИФУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МИТНО-ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	34
2.1. Діюча практика оцінки результативності митно-тарифної політики держави...34	34
2.2. Економічний аналіз застосування митного тарифу в Україні.....	45
2.3. Аналіз торговельної політики та методичні аспекти формування ефективної структури митного тарифу.....	55
Висновки до Розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО МИТНОГО ТАРИФУ В УКРАЇНІ.....	68
3.1. Проблеми формування ефективного митного тарифу та вектори удосконалення вітчизняної митно-тарифної політики	68
3.2. Напрями підвищення ефективності функціонування митного тарифу в умовах лібералізації регуляторної політики держави.....	81
Висновки до Розділу 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	91
ДОДАТКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми. Митний тариф – невід’ємний елемент державної політики будь-якої країни на кожному етапі її розвитку. Тому вдосконалення методів оцінки його впливу як одного з центральних інструментів здійснення торговельної політики зберігає свою актуальність у сучасних умовах. Навіть з огляду на досягнення другої половини минулого століття щодо лібералізації тарифних бар’єрів у міжнародній торгівлі, високий рівень тарифного протекціонізму у країнах світу все ще зберігається у відношенні до продукції сільського господарства та харчової промисловості, і такий стан справ залишиться незмінним найближчим часом. Досить різним залишається і рівень обкладання митним тарифом у країнах–членах СОТ: ряд країн зберігає порівняно високі показники оцінки тарифного режиму вже в рамках домовленостей, яких було досягнуто при їх приєднанні до цієї організації. Крім того, ознаки, характерні для сучасного етапу розвитку зовнішньоторговельних відносин у світі, свідчать про можливість нового витка протекціонізму або принаймні консервації домовленостей, попередньо досягнутих у процесі лібералізації міжнародної торгівлі. Україна, яка бере активну участь у світогосподарських процесах, сьогодні завершила процес приєднання до СОТ, для чого у країні було проведено ряд реформ, у тому числі відчутно знижено загальний рівень обкладання імпорту митним тарифом. Актуальним у цьому контексті є встановлення зв’язку між митним тарифом, а також економічним зростанням і структурними змінами у національній економіці з метою підвищення ефективності реалізації митно-тарифної політики.

В Україні проблематика застосування митного тарифу та його впливу на різні аспекти економічного розвитку досліджувалась у працях І. Бураковського, О. Гребельника, В. Науменка, В. Мовчан, В. Сіденка, С. Терещенка. Проте, окремі аспекти оцінки впливу митного тарифу на розвиток національної економіки залишаються поза увагою та потребують ґрунтовного дослідження. Зокрема, відсутній системний підхід до оцінки впливу митного тарифу, недостатньо розкриті питання проведення контролю за його визначенням, а при вивченні митного оподаткування увага здебільшого приділяється механізму визначення

та сплати, а не митному тарифу як невід'ємному інструменту економічної політики держави.

Актуальність, значущість та недостатня дослідженість проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних та методичних засад кількісної оцінки впливу митного тарифу на розвиток економіки України, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення визначення та контролю митного тарифу. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- визначити сутність та значення митного тарифу як інструмента економічної політики держави.
- дослідити зв'язок між митно-тарифним регулюванням та економічним розвитком країни, а також його характерні ознаки на сучасному етапі;
- визначити роль та функціональне призначення митного тарифу у системі економічної політики держави
- систематизувати існуючі методи кількісної оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави;
- провести порівняння рівня обкладання митом серед країн світу та в Україні на сучасному етапі;
- провести аналіз рівня та структури митного тарифу в Україні;
- оцінити перспективи формування оптимального митного тарифу в Україні.

Об'єктом дослідження є митно-тарифна політика України.

Предметом дослідження є митний тариф України.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використано сукупність методів наукового пізнання: метод аналізу та синтезу (для визначення зв'язку між митним тарифом і розвитком економіки країни), методи систематизації та класифікації (при дослідженні існуючих підходів та методів кількісної оцінки митно-тарифної політики), метод порівняльного аналізу та узагальнення (при дослідженні визнаних в світі підходів до аналізу і оцінки

міжнародної торгівлі та торгівельної політики), метод систематизації, ретроспективний і ситуативний аналіз із застосуванням ряду методів кількісної оцінки (для визначення характерних ознак та оцінювання митно-тарифної політики в Україні).

Теоретичною основою даного дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів з проблем митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Інформаційну базу дослідження становлять законодавчо-нормативні акти України з питань митної справи, статистичні дані та матеріали Державної митної служби України, Державного комітету статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні сукупності теоретичних та методичних аспектів оцінки митного тарифу, а також розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації його рівня в умовах лібералізації регуляторної політики держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення проведеного дослідження щодо оцінки впливу митного тарифу на структурні зміни в економіці можуть використовуватися для аналізу митно-тарифної політики в Україні та інших напрямів державної економічної політики, здійснення яких виявляється через ціновий ефект. Висновки та практичні рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані Державною митною службою України при реалізації митно-тарифної політики, у процесі оцінки та проведення контролю за визначенням митного тарифу, а також можуть використовуватись у навчальному процесі при підготовці та підвищенні кваліфікації працівників митних органів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію та отримали позитивну оцінку на студентській науково – практичній конференції, присвяченій Дням науки ЧПІБ 9 квітня «Сучасні проблеми та тенденції розвитку фінансово-банківського сектору України» (Випуск 3).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний

зміст роботи викладено на 93 сторінках, що охоплюють 10 таблиць, 7 рисунків, 2 додатків. Список використаних джерел налічує 82 позиції на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОГО ТАРИФУ

1.1. Митний тариф як інструмент зовнішньоторговельного регулювання

Еволюція ролі митного тарифу у здійсненні торговельної політики держави тісно пов'язана з етапами розвитку міжнародної торгівлі. Історично він лишається основним інструментом торговельної політики держави у регулюванні доступу іноземних товарів на національні ринки.

Найзмістовніше визначення дав йому М. Корден: “тариф – це податок на імпорт товарів, який робить зарубіжні товари дорожчими для внутрішнього споживача та виробника. Тариф, зазвичай, перерозподіляє фактори виробництва в бік захищеного сектору і відвертає внутрішній попит від імпортованих товарів, таким чином знижуючи об'єми імпорту країни” [64]. Таке визначення не тільки розкриває механізм його дії, але й механізм його впливу на виробничі і розподільчі процеси, хоча необхідно відмітити, що воно потребує певного уточнення і розширення щодо впливу на споживача, оскільки в більший мірі представляє бік пропозиції. За формою оподаткування митний тариф належить до групи непрямих податків: вартість такого оподаткування закладається в ціну реалізації товарів і в результаті сплачується кінцевим споживачем. З позицій попиту обкладання імпортом товару – об'єкту запровадження митного тарифу та на зменшення обсягів імпортованої продукції. Обмеження вільного доступу товарів іноземного походження, у свою чергу, не дозволяє вітчизняному споживачеві насолоджуватися перевагами, які надає вільна конкуренція.

У нормативно-правовій базі, що регламентує застосування митного тарифу в Україні, зокрема у Митному кодексі України у Розділі IX, у статті 271 дано таке визначення: “мито - це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України”[1].

Необхідно зауважити, що під поняттям “митного тарифу” міститься кілька розумінь. Серед яких найбільш поширеними є розуміння “митного тарифу” як інструменту державного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі та як конкретної ставки мита, що застосовується по відношенню до певної товарної позиції. Менш поширеним розумінням цього поняття є митний тариф як єдиний звід ставок імпортного мита. Митний тариф України відповідно до Закону України “Про Митний тариф України” №2371 від 05.04.01 “це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України” [9]. У рамках нашого дослідження поняття “митний тариф” буде вживатися у всіх трьох його розуміннях, але в контексті даного підрозділу мова піде про митний тариф як інструмент державної торговельної політики.

Постановку завдання для проведення дослідження в рамках даного підрозділу було сформульовано в трьох блоках питань, на які належить дати відповідь. Такий підхід дозволить у повній мірі розкрити теоретичні аспекти впливу митного тарифу, встановити зв'язок між митним тарифом як інструментом торговельної політики та його впливом на економічний розвиток.

Блок I. Які історичні передумови формування сучасної ролі митного тарифу як інструменту торговельної політики, і яке місце він займає в сучасній системі заходів по здійсненню зовнішньоторговельної політики держави?

Блок II. Як еволюціонували наукові погляди на митний тариф як інструмент державної економічної політики? Які чинники і як обумовлюють ці погляди?

Блок III. Як встановлюється зв'язок між здійсненням зовнішньоторговельної політики держави та економічним зростанням? Яка роль митного тарифу як інструменту торговельної політики у забезпеченні економічного зростання?

Таким чином, проведення дослідження в рамках сформульованої послідовності дозволить повною мірою розкрити сутність митного тарифу, а

також встановити зв'язок між митним тарифом як інструментом торговельної політики та його впливом на економічний розвиток держави.

Історично застосування митного тарифу пов'язують з домінуванням його фіскальної функції. Його застосування як інструменту державної економічної політики датується XVII – XVIII ст. і пов'язується з формуванням наукової течії меркантилізму, яка є точкою відліку у виникненні теорії міжнародної торгівлі. На базі даної наукової течії розроблялися зовнішньоторговельні моделі взаємодії країн-колонізаторів та їх колоніальних володінь. За допомогою митно-тарифної політики реалізувався один з напрямів політики меркантилістів щодо накопичення багатства шляхом контролю за товаропотоками: від колоній до метрополій надходили сировинні товари, і навпаки у зворотному напрямку рухалися промислові товари кінцевого споживання [18, 64].

XIX ст. позначилося певними процесами лібералізації міжнародної торгівлі, науково-теоретичним фундаментом для яких стали теорії міжнародної торгівлі Адама Сміта (теорія абсолютних переваг) та Девіда Рикардо (теорія порівняльних переваг). Наприкінці XIX ст. з'являються нові системи зовнішньоторговельних відносин відомі як системи імперських преференцій, точкою відліку для яких стала двостороння Угода Кобдена-Шевальє між Францією та Великобританією про взаємне зниження митних тарифів [65]. Ситуація кардинально змінюється наприкінці 20-х початку 30-х років XX-го ст. Часи Великої депресії позначилися надзвичайним зростанням зовнішньоторговельного протекціонізму та ескалацією міжнародних конфліктів на цьому ґрунті, що стало одним з основних чинників розв'язання Другої світової війни.

Другу половину XX ст. можна охарактеризувати як принципово новий етап розвитку зовнішньоекономічних відносин у світі, що триває і досі, і який безпосередньо вплинув на формування тієї ролі митного тарифу, яку він відіграє сьогодні в якості інструменту економічної політики держави. У післявоєнні роки було розпочато реальне втілення ідеї поглиблення економічного співробітництва серед країн світу, одним з напрямів якої є сприяння розвитку міжнародної

торгівлі. Реалізація цього напрямку, як процес, визначають як лібералізацію міжнародної торгівлі, офіційним стартом якої вважається підписання в 1947 р. 23-а країнами світу Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ). Наступною важливою віхою стало створення в 1995 р. Світової організації торгівлі (СОТ), яка станом на 11 січня 2007р. нараховує 150 країн-членів, охоплюючи 97% обсягів світової торгівлі, 30 країн являються претендентами на членство [66]. Таким чином, починаючи з 1995 р. переважна більшість країн світу взаємодіють у системі багатосторонніх торговельних угод, для забезпечення функціонування якої створено міжнародну організацію – СОТ. Перенесення встановлення правил зовнішньоторговельного регулювання з макrorівня – рівня держави, на мегарівень – рівень міжнародної організації, в значній мірі вплинуло на визначення ролі інструментів торговельної політики держави та характеру їх застосування в сучасних умовах .

Варто перерахувати кілька ключових характеристик процесу лібералізації міжнародної торгівлі, що триває з середини ХХ ст., які в значній мірі вплинули на формування сучасної ролі митного тарифу в системі заходів по здійсненню торговельної політики. До них слід віднести:

- збільшення впродовж другої половини ХХ ст. обсягів міжнародної торгівлі товарами у 17 разів, тоді як обсяги світового випуску зросли тільки в 4 рази [67, 38];
- висока результативність реалізації програми лібералізації міжнародної торгівлі в рамках ГАТТ у частині, що стосується промислових товарів, привела до зниження середньої ставки тарифу в світі з 40 % до 4% [67, 38];
- відчутне збільшення застосування нетарифних інструментів торговельної політики;
- значне відставання процесу лібералізації міжнародної торгівлі в частині, що стосується сільськогосподарських та продовольчих товарів.

Таким чином, з одного боку, відбулося значне зниження тарифного протекціонізму на ринках промислових товарів, у той час як на ринках сільськогосподарських та продовольчих товарів такий рівень залишається

досить відчутним. Зменшення тарифного протекціонізму призвело до значного поширення та урізноманітнення заходів нетарифного регулювання [20, 364]. На ринках сільськогосподарських та продовольчих товарів особливих масштабів набула державна політика підтримки внутрішнього виробництва, при цьому зв'язок між внутрішньою підтримкою виробництва та питаннями торговельної політики було вперше офіційно визнано в рамках Уругвайському раунду переговорів по ГАТТ (1986–1994 рр.). Вказані процеси вплинули на зміну місця та ролі митного тарифу в системі заходів здійснення торговельної політики. Загальновизнана класифікація інструментів торговельної політики, що застосовується, зокрема в рамках ГАТТ, базується на поділі на тарифні та нетарифні заходи. Повна деталізована класифікаційна таблиця заходів торговельної політики та їх кодування, запропонована та офіційно визнана на міжнародному рівні, включає в себе широкий набір заходів державного зовнішньоторговельного регулювання, які виділені в такі рубрики (табл. 1.1):

Повна класифікація (додаток А) нараховує більше ста різноманітних шляхів державного втручання в регулювання торгівлі, при тому, що до неї не включені заходи по регулюванню внутрішнього виробництва та експорту.

Таблиця 1.1

Класифікація заходів зовнішньоторговельного регулювання

1000	Тарифні заходи (Tariff measures)
2000	Пара-тарифні заходи (Para-tariff measures)
3000	заходи з контролю ціни (Price control measures)
4000	Фінансові заходи (Finance measures)
5000	Заходи автоматичного ліцензування (Automatic licensing measures)
6000	Заходи з контролю кількості (Quantity control measures)
7000	Монополістичні заходи (Monopolistic measures)
8000	Технічні заходи (Technical measures)

Для того, щоб проілюструвати, в якій мірі урізноманітнилися інструменти здійснення торговельної політики, варто навести результати дослідження, проведеного по класифікації заходів торговельної політики щодо ринків

сільськогосподарських та продовольчих товарів, що дозволило виділити близько 150 різноманітних заходів та окремих схем адміністрування виробничо-торговельних процесів у секторі [68, 35]. Такий стан речей є, безумовно, характерним саме для цих товарних ринків, що також підтверджується даними, які свідчать про те, що в 1985 році, до початку Уругвайського Раунду переговорів по ГАТТ, 38% імпорту сільськогосподарських та продовольчих товарів країн-членів організації стали предметом застосування нетарифних заходів [69]. Збільшення та урізноманітнення нетарифних заходів відбулося також і щодо промислових товарів. Переорієнтація зовнішньоторговельного протекціонізму в бік нетарифних методів стала логічним наслідком процесу зменшення протекціонізму шляхом застосування тарифних заходів.

Це поставило перед світовою спільнотою нове завдання, яке полягало у створенні в системі багатосторонніх торговельних угод нових правил, які б регулювали ці питання. Результатом Уругвайського раунду переговорів по ГАТТ стало підписання ряду угод, що гармонізували використання нетарифних заходів. Важливим для визначення ролі митного тарифу у сучасній системі заходів по здійсненню торговельної політики стало також впровадження спеціального механізму, який у термінології СОТ визначено як “тарифікація”. Метою реалізації цього механізму є перехід від застосування нетарифних до застосування тарифних методів регулювання, а саме адвалорної ставки митного тарифу. Для того щоб зрозуміти чим обумовлено запровадження такого механізму, тобто чому митному тарифу надано пріоритет над нетарифними заходами, необхідно сформулювати його характерні властивості, які зумовлюють такий вибір і саме визначають основну роль митного тарифу в сучасній системі заходів торговельної політики. До них слід віднести те, що:

- митний тариф є гнучким інструментом торговельної політики. Він може задовольняти вирішенню як довгострокових економічних задач, наприклад, реалізації програм регіонального розвитку або окремих напрямів розвитку вітчизняного виробництва, так і короткострокових, зокрема регулювання

платіжного балансу або захист певного сектору від спорадичного напливу імпорту тощо;

- запровадження митного тарифу не потребує створення додаткових адміністративних структур, оскільки реалізується в рамках митно-тарифної системи країни, яка є невід'ємною складовою політики будь-якої держави, на відміну від багатьох нетарифних заходів, реалізація яких потребує організації спеціальних адміністративних структур;

- застосування тарифних заходів є добре узгодженим на міжнародному рівні, процес зв'язування та зниження ставок митного тарифу є випробуваним механізмом лібералізації міжнародної торгівлі, в результаті чого сучасна митно-тарифна політика країн більше не має автономного характеру, а тому є передбачуваною для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

- на міжнародному рівні вже вдалося досягти відчутного успіху в узгодженні та стандартизації правил функціонування митно-тарифної системи. Це, насамперед, стосується правил визначення митної вартості, країни походження, кодифікації та класифікації товарів тощо [28].

Митний тариф пройшов поетапний еволюційний шлях розвитку спочатку від інструменту суто фіскальної політики, пізніше зовнішньоторговельної політики, політики жорсткого державного протекціонізму до основного елементу сучасного процесу лібералізації міжнародної торгівлі. Цей шлях цілком відповідає еволюції фундаментальної науки в сфері міжнародної торгівлі та етапам соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз наукових досліджень початку другої половини ХХ ст., присвячених міжнародній торгівлі та митному тарифу, дозволяє виділити кілька їх основних напрямів, до яких відносяться такі: митний тариф у теорії розвитку міжнародної торгівлі; теорія тарифного захисту; зовнішня торгівля, торговельна політика та їх вплив на суспільний добробут; ефективна структура митного тарифу. У цьому контексті слід відмітити роботи провідних зарубіжних вчених того часу, таких як Л. Метцлер, Дж. Мід, Я. Вінер, М. Корден, Б. Балаша, Р. Болдуїн, Дж. Джонсон тощо. Особливої уваги з позицій розвитку теорії митного тарифу та

встановлення її зв'язку з теоріями міжнародної торгівлі та розподілу доходів заслуговує робота Л. Метцлера “Тарифи, умови торгівлі та розподіл національного доходу” [69], у якій представлено поглиблений аналіз впливу державної політики, що здійснюється через митно-тарифне регулювання, на виробничі та розподільчі процеси і на умови торгівлі країни. Виходячи з теорій Хекшера–Оліна та Столпера–Самуельсона про розподіл доходів у результаті торгівлі та зважаючи на еластичність експорту та імпорту країни, важливо дослідити зв'язок між введенням митного тарифу та зміною в умовах торгівлі.

Дж. Мід і Я. Вінер, у свою чергу, внесли значний вклад у розробку наукових концепцій, які встановлюють зв'язок між розвитком зовнішньої торгівлі, здійсненням торговельної політики, теорією митних союзів та суспільним добробутом, використавши для цього теорію другого кращого.

Канонічними в сфері теорії ефективного захисту є роботи М. Кордена, який не тільки узагальнив концепцію ефективного ставки тарифного захисту, але й здійснив ряд емпіричних досліджень у цій сфері на основі статистичних даних по економіці Австралії [70]. Також йому належать роботи по теорії тарифного протекціонізму та визначення суспільних витрат на нього [64]. Б. Балаша в своїх роботах зробив акцент на аналізі тарифного захисту в індустріальних країнах та країнах, що розвиваються [71-72].

Провідною темою наукових досліджень з міжнародної торгівлі та торговельної політики в 70–90-х рр. ХХ ст. стали: розробка нової теорії торгівлі, процес лібералізації міжнародної торгівлі, обґрунтування аргументів “за” та “проти” протекціонізму, інтеграція до системи багатосторонніх торговельних угод та її наслідки для країн з різним рівнем економічного розвитку.

Визначальна роль у розробці Нової теорії торгівлі (New Trade Theory) належить П. Кругману [72]. Концепція цієї теорії будується на припущеннях про недосконалу конкуренцію, зростаючу дохідність та диференціацію продукту. Нова теорія торгівлі разом з припущенням Армінгтона [73] щодо диференціації імпортованих товарів за країною походження складають основу моделей загальної

рівноваги, які набули надзвичайної популярності як підхід до аналізу міжнародної торгівлі та торговельної політики в згаданий період.

Варто відмітити роботи А. Диксита, Ж. Гроссмана та П. Кругмана, в яких вони обґрунтовують теоретичні випадки, в яких олігополістичний характер товарних ринків дає змогу урядам використовувати імпорتنі тарифи з метою поліпшення суспільного добробуту, але при цьому роблять важливе зауваження щодо того, що органи державного управління дуже рідко володіють достатнім обсягом інформації, щоб адекватно використати відповідні умови для застосування імпорتنих тарифів [74–75]. Особливий інтерес ці дослідження викликають тому, що автори, не дивлячись на те, що є прибічниками ідеї лібералізації міжнародної торгівлі шляхом усунення торговельних бар'єрів, дослідили та обґрунтували можливі випадки, коли застосування митного тарифу, зокрема може сприяти поліпшенню суспільного добробуту. Значна кількість досліджень згаданого періоду присвячена аналізу чинників, які лежать в основі прийняття політичних рішень щодо національної системи протекціонізму. Під національною системою протекціонізму розуміємо всю систему заходів державної економічної політики щодо захисту вітчизняних товарних ринків. Цей напрям досліджень опрацьовувався провідними фахівцями у сфері міжнародної торгівлі та торговельної політики, серед яких Р. Болдуїн, Дж. Рідел, Д. Трефлер, Р. Лаверн, Ж. Гроссман, Е. Хелпман тощо. Цікавим з точки зору теорії переговорного процесу є дослідження Ж. Гроссмана та Е. Хелпмана „Торговельні війни та торговельні переговори” [74]. У цій роботі вони дослідили взаємодію урядів країн у процесі двосторонніх переговорів з приводу взаємних торговельних обмежень, причому учасники процесу керуються не тільки прагненням досягти в результаті максимальної ефективності для суспільного добробуту, але й внутрішньою політикою, яка формується під тиском галузевих лобі. Було розглянуто дві ситуації, коли переговори проходять в умовах співробітництва та навпаки в умовах конфронтації сторін. Отриманим висновком стало те, що у випадку, коли переговори проходять без співробітництва сторін, найвищий тарифний захист отримують ті галузі, політичне лобі яких всередині

країни є найсильнішим; у випадку, коли учасники переговорного процесу намагаються домовитися, захист буде особливо високий щодо тих галузей, де місцеве галузеве лобі є сильнішим за лобі відповідної галузі в іншій країні-учасниці переговорів. У випадку коли галузеві лобі обох сторін переговорів є рівними за силами, то їх вплив нівелюється, і в результаті торгівля в рамках досягнутих домовленостей відбувається за цінами, аналогічними тим, які б мали місце в умовах вільної торгівлі.

Аналіз наукових публікацій останніх двох десятиліть свідчить, що найбільший дослідницький інтерес було сфокусовано на розвитку міжнародної торгівлі в рамках міжнародних торговельно-економічних структур, що є цілком очевидним і зрозумілим. Величезна кількість наукових робіт провідних вчених світу присвячена лібералізації міжнародної торгівлі в системі правил ГАТТ/СОТ, її аналізу, оцінці та прогнозуванню розвитку [29; 38; 64]. Важко назвати наукову публікацію цього періоду в сфері міжнародної торгівлі та аналізу торговельної політики, яка б так чи інакше не була прив'язана до процесів, які відбуваються в рамках системи багатосторонніх торговельних угод. Серед зарубіжних авторів можна назвати такі визнані і авторитетні імена, як Дж. Е. Андерсон, К. Андерсон, Б.Балаша, Р. Болдуїн, М.Корден, Дж. Бхагвати, Д. Девіс, А. Дірдорфф, Е. Дінопулус, Р. Фієнстра, Дж. Француа, Дж. Гроссман, Е. Хелпман, П. Кругман, А. Крюгер, Р. Нірі, К. Рейне, А. Роуз тощо.

Проведений аналіз публікацій дозволив виділити кілька основних напрямів досліджень, пов'язаних з розвитком міжнародної торгівлі та аналізом торговельної політики в системі багатосторонніх торговельних угод, серед яких:

- загальний теоретичний аналіз глобалізації світової економіки та процесів лібералізації міжнародної торгівлі, оцінка та прогнозування впливу цих процесів на суспільний добробут економік з різним рівнем розвитку;
- аналіз та оцінка реалізації конкретних угод, програм реформування, впровадження результатів досягнутих домовленостей;
- аналіз розвитку міжнародної торгівлі на базі багатосторонніх регіональних угод з торговельно-економічної інтеграції;

- прикладний аналіз торговельної політики на базі кількісних показників.

Згадані питання плідно опрацьовуються і вітчизняними авторами, чимало публікацій та досліджень останнього часу, присвячено саме проблемам її інтеграції до цієї системи багатосторонніх угод. Варто відмітити роботи таких вчених, як В. Будкін, І. Бураковський, О. Гребельник, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Є. Савельєв, В. Сіденко, С. Терещенко, А. Філіпенко. Щодо опрацювання аспектів, пов'язаних зі здійсненням митно-тарифної політики та її оцінкою слід назвати роботи О. Гребельника [18], яким було розроблено теорію функціонування митно-тарифної політики за умов транзитивної економіки та наведено її методологію, працю С. Терещенко та В. Науменко [44], які приділили значну увагу митно-тарифним заходам регулювання, структурі митного тарифу, принципам визначення митної вартості, особливостям митно-тарифного регулювання в економічно розвинених країнах світу, ряд колективних монографій, де розкрито теоретико-методологічні засади формування основних складових зовнішньоекономічної політики України [27, 157]. Треба віддати належне Міністерству економіки, яке спільно з міжнародними інституціями веде активу дослідницьку роботу в цьому напрямі [57, 112].

Отже, підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що загальна теорія митних тарифів створює об'єктивну базу для розробки основних засад митної політики держави як важливого засобу реалізації зовнішньоекономічної політики держави.

1.2. Роль та функціональне призначення митного тарифу у системі економічної політики держави

Митному тарифу належить центральне місце в системі заходів по здійсненню торговельної політики держави. Митно-тарифна політика є невід'ємною складовою політики будь-якої держави, що дозволяє визначити її як основну складову реалізації торговельної політики. Такі явища, як протекціонізм та лібералізація, надання преференцій країнами, створення зони вільної торгівлі

або митного союзу між країнами, перш за все пов'язуються з механізмами митно-тарифної політики.

На сучасному етапі, враховуючи загострення конкуренції на світових товарних ринках, обмеження, обумовлені зобов'язаннями, які беруть країни в процесі інтеграції до міжнародних торговельно-економічних структур, значимість вдалої реалізації митно-тарифної політики для управління національною економікою важко переоцінити. До провідних функцій митно-тарифної політики на сучасному етапі слід віднести такі:

- захист внутрішнього ринку та сприяння економічному розвитку;
- забезпечення економічної безпеки та безпеки життя громадян, захисту навколишнього середовища;
- забезпечення конкурентоздатності національної продукції;
- забезпечення фіскальних надходжень, являючись важливою складовою системи непрямого оподаткування;
- здійснення зовнішньої політики країни, являючись інструментом переговорного процесу [38, 64].

Виходячи з перерахованих функцій митно-тарифної політики та враховуючи сучасні тенденції поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів в світі як ключову або пріоритетну можна сформулювати – забезпечення власних економічних інтересів та безпеки країни за допомогою заходів митно-тарифного регулювання в умовах відкритої економіки.

Зважаючи на те, що митно-тарифна політика займає центральне місце у системі торговельної політики держави, питання що стосується визначення сутності форм прояву та функцій митного тарифу як невід'ємного інструмента митно-тарифного регулювання у системі економічної політики держави зберігає свою актуальність у сучасних умовах. Відтак, основною проблемою є визначення його основних функцій, особливостей прояву та наслідків використання в умовах ринкової економіки.

Специфіка митного тарифу, його роль і значення проявляються через покладені на нього функції. Серед науковців в питаннях виокремлення функцій

митного тарифу не існує єдиної думки. Визначаючи функції, необхідно виходити з основних завдань, які реалізуються за допомогою мита.

Серед основних завдань можна виділити наступні:

- захист економіки країни від негативного впливу іноземної конкуренції;
- забезпечення умов для ефективної інтеграції країни до світового економічного простору (митні тарифи широко використовуються з метою поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки);
- підтримання раціонального співвідношення експорту та імпорту товарів, валютних надходжень і витрат на території країни (митні тарифи впливають на стан платіжного балансу країни);
- створення умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів;
- раціоналізація товарної структури експорту та імпорту товарів;
- запобігання небажаному експорту товарів та ін. [20, 105-106]

Отже, можна виділити основні функції, які виконує мито:

1. захисна – захист національного товаровиробника;
2. фіскальна – джерело поповнення бюджету;
3. регулююча – регулює обсяги, структуру, співвідношення між експортом і імпортом країни.

На погляд О. Гребельника [20, 104] можна виділити п'ять функцій митного тарифу, зокрема:

1. Регулятивна – формує раціональну структуру експорту та імпорту. За допомогою мита держава може здійснювати контроль над обсягами і характером товаропотоку, тобто стимулювати рух товарів або, навпаки. При цьому стимулювання може відбуватись не тільки відносно певної товарної групи, але й товаропотоку з конкретної країни чи групи країн.

Оскільки митний тариф – інструмент державного регулювання цін. У випадках існування певних відмінностей між внутрішніми і світовими цінами, що зумовлені наявністю різного рівня витрат на виробництво та різницею в системі оподаткування. При цьому простежуються певні закономірності, а саме:

перевищення цін над світовими робить вигідним імпортування товарів іноземного виробництва, і, навпаки, низький рівень внутрішніх цін стимулює експорт вітчизняних товарів. Поглиблення даних диспропорцій у цінах може завдати шкоди національним підприємствам, що призводить до спаду виробництва та зростання безробіття. Для запобігання таких ситуацій застосовуються заходи тарифного регулювання.

Регулятивний вплив від застосування мита може реалізуватись через систему ескалації мита, тобто збільшення митної ставки залежно від ступеня обробки товару. Імпортерам створюються умови, за яких економічно недоцільне ввезення готових виробів, а рентабельним є налагодження відповідного виробництва в потенційній країні імпорту [43, 279].

Також мито є інструментом раціонального використання іноземної валюти в країнах із незначними валютними резервами, а також у реалізації соціальних цілей. Так, високі митні тарифи на предмети розкоші і деякі готові вироби стримують їх імпорт, тоді як зниження ставок мита на товари широкого вжитку і сировину для промисловості стимулюють дані товаропотоки до країни. Даний підхід сприяє раціональному використанню іноземної валюти.

2. Фіскальна – формує прибуткову частину бюджету. Застосування митного тарифу завжди виконує фіскальну функцію, оскільки митний тариф завжди є податком. Ефект фіску прямо залежить від митної ставки. Якщо вона незначна, то й ефект від даного податку невеликий, а якщо розмір ставки підвищується, то й посилюється податковий ефект [43, 280].

Моделі використання митного тарифу з метою виконання фіскальної функції можуть бути найрізноманітнішими. Одна з них базується на обов'язковому впровадженні мита відносно товарів широкого вжитку, при цьому ставки мита утримуються на низькому рівні з метою максимізації митних надходжень до Державного бюджету. Низькі ставки мита зменшують можливості пошуку контрабандних шляхів. У свою чергу, широке охоплення імпортом великої кількості товарних позицій дає можливість країні мати значні надходження до бюджету через великі обсяги товарів.

3. Захисна – передбачає формування бар'єрів, що перешкоджають проникненню товарів на митну територію країни. Митний тариф за своєю суттю виконує захисну функцію навіть тоді, коли вітчизняна продукція не вступає в пряму конкуренцію з іноземними товарами. Наприклад, коли країна хоче знизити валютні витрати своїх громадян у зв'язку з проблемами платіжного балансу, влада йде на підвищення ставок мита, і як наслідок ціни на деякі іноземні товари, хоч аналогічні імпортозамінні вітчизняні товари відсутні, з метою тимчасового скорочення споживання. Отже, використання митного тарифу зумовлює одночасну дію як фіскальної, так і захисної функції. Спостерігається певна закономірність: низькі ставки використовуються для отримання фіскального ефекту, а високі – для ефекту захисту.

4. Стимулююча – створює передумови для збільшення експорту.

5. Політична – здійснює економічний тиск на інші держави чи надає їм митні пільги [43, 280].

Будь-які дії у сфері тарифного регулювання, такі як зміни ставок мита, встановлення митних пільг щодо окремих товарів чи груп країн, мають у процесі їх реалізації політичні наслідки. Виокремлення політичної функції є недоцільним, оскільки в основі лежить, як правило, економічне підґрунтя застосування інструментів регулювання торгівлі, і відповідні міри з боку інших держав передбачають скоріше політичні наслідки, ніж цілі.

Відповідно О. Єгоров [26, 4] виділяє шість функцій, а саме: економічну, політичну, фіскальну, регулятивну, охоронну, адміністративну. В кожній функції зазначаються аспекти застосування мита. В даному підході в основі розмежування функцій були розглянуті окремі випадки процедур митного оформлення та наслідки, а не основні завдання, які передбачаються від застосування митного тарифу.

В свою чергу Т. Мельник [38, 22] поряд з фіскальною, протекційною, регуляторною або стабілізуючою, балансуючою та торго-вельно-політичною функціями також виділяє контрольну, що проявляється в здійсненні державою жорсткого контролю за проходженням товарів через

кордон. Оскільки, виникає необхідність в чіткій, виваженій роботі митних органів щодо ідентифікації товару, підрахунку його кількості та вартості для документального митного оформлення і сплати мита.

Деякі автори виокремлюють чотири основні функції, зокрема протекціоністську, фіскальну, балансувальну та регулюючу. Під балансувальною функцією розуміється, що мито є засобом покращення умов доступу національних товарів на зарубіжні ринки та запобігання небажаному експорту товарів [39, 110].

Аналізуючи різні підходи до визначення функцій мит, можна сказати, що було приділено особливу увагу передумовам застосування інструментів тарифного регулювання, особливостям порядку митного оформлення, можливим наслідкам, що стосуються різних сфер життя в широкому діапазоні. Таке дроблення можна продовжувати, враховуючи існування різноманітних завдань, які реалізуються за допомогою мита. Але все ж таки їх всі можна об'єднати в три великі групи, і як результат виокремити регулятивну, фіскальну та захисну функції.

У якості висновків, слід зазначити, що мито носить характер непрямого податку, то відповідно до його природи, мито є джерелом поповнення державного бюджету. Водночас фіскальна функція дуже тісно переплітається із захисною, і якщо існує ставка мита вище за нульовий рівень, то мито справляє вплив на імпортерів, який підвищується залежно від збільшення ставки мита, і як наслідок зростає захисний ефект. Також мито виконує регулюючу функцію, оскільки митний тариф в своєму складі є диференційованим залежно від товарів і від їх походження, то в результаті мито раціоналізує структуру експортно-імпортних операцій. Залежно від кінцевих цілей, що поставлені державою, використовуючи різні ставки мита залежно від ступеня обробки товарів (сировина, напівфабрикати, готові вироби), можна стимулювати ввезення одних товарів, одночасно обмежуючи ввезення інших, а також підсилити захисний ефект для певних галузей національної економіки.

1.3. Методи кількісної оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави

Кількісна оцінка впливу митного тарифу є основним елементом оцінки державної політики у сфері зовнішньоторговельного регулювання. Вона є ключовою при оцінці торговельного режиму країни. Значний вклад в розробку низки концептуальних положень щодо підходів до оцінки торговельної політики належить видатним західним вченим, серед яких М. Корден, Б. Балаша, Р. Болдуїн, Дж. Басеві, Дж. Бхагваті, Р. Фієнстрі, Дж. Француа, А. Крюгер, С. Лейрд, А. Єйц. Аналіз досліджень та публікацій у сфері прикладного аналізу міжнародної торгівлі та торговельної політики дозволяє зазначити, що особливого прогресу в цьому напрямку було досягнуто завдяки дослідженням, що проводяться науковими закладами США, Австралії та ЄС. У рамках досліджень міжнародних організацій опрацьовуються універсальні методи оцінки впливу митного тарифу та аналізу динаміки розвитку міжнародної торгівлі. Варто звернути увагу на класифікацію показників оцінки державної політики, що застосовувалися в дослідженнях, починаючи з середини минулого століття, щодо регулювання товарних ринків (табл. 1.2). Приведена класифікація цікава тим, що відбиває процес еволюції методичних підходів, починаючи від оцінки суто впливу митного тарифу через його номінальну ставку і до оцінки системи заходів державної підтримки внутрішнього виробництва, які вносять диспропорції, як у виробничий процес, так і здійснення зовнішньої торгівлі.

Необхідно відмітити, що наведена розшифровка показників, представлених у табл. 1.2, дозволяє говорити про те, що кількісна оцінка системи державних інтервенцій щодо певного товарного ринку здійснюється через їх вплив на ціну виробника, тобто фактично базується на оцінці цінового ефекту.

Таблиця 1.2

Стандартні показники оцінки державної політики щодо регулювання товарних ринків

Показник	Визначення
Номінальна ставка захисту (Nominal Rate of Protection – NPR)	Вимірює зміни валового доходу виробника від продажу продукту, який є об'єктом регулювання за рахунок встановлення митного тарифу, відносно ситуації, яка б мала місце в умовах вільної торгівлі.
Скорегована номінальна ставка (Adjusted Rate of Protection – ANR)	Вимірює зміни доходу виробника від продажу продукту, який є об'єктом регулювання за рахунок встановлення митного тарифу, враховуючи субсидії та оподаткування проміжних затрат виробництва відносно ситуації, яка б мала місце в умовах вільної торгівлі.
Фактична ставка захисту (Effective Rate of Protection – ERP)	Вимірює зростання доданої вартості, які виникають при регулюванні ринку за допомогою інструментів торговельної політики (зокрема впровадження митного тарифу), відносно ситуації, яка б мала місце в умовах вільної торгівлі.
Номінальна ставка підтримки (Nominal Rate of Assistance – NRA)	Вимірює зміни ціни виробника, які виникають при регулюванні ринку за допомогою як інструментів торговельної політики та субсидування виробника, так і заходів по прямій підтримці доходу виробника, відносно ситуації, яка б мала місце в умовах невтручання.
Фактична ставка підтримки (Effective Rate of Assistance – ERA)	Вимірює зростання доданої вартості, які виникають при регулюванні ринку за допомогою як інструментів торгової політики та субсидування виробника, так і заходів по прямій підтримці доходу виробника, відносно ситуації, яка б мала місце в умовах невтручання.
Еквівалент субсидій виробникові (Producer Support Equivalent – PSE)	Вимірює вартість грошових трансфертів, які виникають у результаті реалізації державної політики щодо регулювання ринку як за допомогою заходів по підтримці ціни, так і заходів по прямій підтримці доходу виробника, відносно ситуації, яка б мала місце в умовах невтручання.

Представлення нетарифного інструменту державної політики через вплив на ціну товару є одним з найпоширеніших методів оцінки впливу нетарифних заходів державного регулювання. Використовуючи цей підхід, пропонують свою класифікацію методів оцінки державної політики, яка має вплив на зовнішньоторговельні аспекти, автори посібника з прикладних методів аналізу торговельної політики [68, 66], базуючись на концепціях, запропонованих А. Дірдорффом і Р. Штерном [77, 40] та Р. Болдуїном [78, 39]. Вони виділяють чотири основні методичні підходи до оцінки:

- метод тарифного еквіваленту (tariff equivalent);
- метод розрахунку еквівалента субсидій (subsidy equivalent);

- метод розрахунку Індексу обмеження торгівлі (the Trade Restrictiveness Index);
- метод розрахунку фактичного рівня захисту (effective protection).

Варто зробити застереження щодо схожості за звучанням термінологічних понять “тарифний еквівалент (tariff equivalent)” та “еквівалентність з тарифом (equivalence to a tariff)”, що зустрічалися нами в ході дослідження методичних аспектів оцінки торговельної політики, і на необхідності їх розрізняти. Останній використовується, коли мова йде про концепцію порівняння пари інструментів торговельної політики, як правило, певного нетарифного заходу з адвалорним імпорнтним тарифом. Два інструменти вважаються еквівалентними, якщо їх застосування має як наслідок однакову “ринкову результуючу” (market solution) за виключенням ефекту доходу, що отримується економічними агентами, від запровадження інструменту. Під ринковою результуючою розуміють множину ендогенних ринкових показників, які змінюються під впливом дії інструментів торговельної політики, таких, як обсяги внутрішнього виробництва, рівень споживчих та виробничих цін, обсяги споживання та імпорту тощо [69, 15]. Такий підхід часто використовується в прикладних моделях для введення нетарифних інструментів торговельної політики, таких, як, наприклад, імпортна квота, за допомогою добре опрацьованих методів моделювання механізму дії адвалорного митного тарифу.

Термін “тарифний еквівалент” використовується як назва методу оцінки впливу державної політики на функціонування певного товарного ринку шляхом встановлення різниці між ціною внутрішнього виробника та ціною товару на світовому ринку. Для визначення цього поняття в англійській літературі також використовується термін “price wedge” або “price gap”, які не мають конкретного перекладу в російськомовній або українськомовній літературі. Під цими термінами мається на увазі так званий “ціновий розрив”, який є адвалорним представленням цінового ефекту, що виникає в результаті здійснення державної політики на товарному ринку, і визначається, як різниця між ціною виробника на внутрішньому ринку в умовах державного втручання та світовою ціною, що

приймається як така, що сформована в умовах вільної торгівлі. Однак визначення світової ціни в “умовах вільної торгівлі” є досить умовним. Фахівцями справедливо вказується на той факт, що широке використання у світі нетарифних інструментів державного регулювання товарних ринків, у тому числі шляхом внутрішньої підтримки виробництва, експортного субсидування, проведення державних закупівель тощо, не дозволяє вважати світові ціни, як такі, що сформувалися у вільних ринкових умовах, що, безумовно, негативно впливає на адекватність цього методу у інтерпретації згаданого цінового ефекту.

Базовими концепціями вимірювання впливу митного тарифу, які знайшли широке відображення в навчальній літературі з аналізу торговельної політики як найпоширеніші методи вимірювання впливу заходів зовнішньоторговельного регулювання є розрахунок номінальної та фактичної ставки захисту.

Розрахунок номінальної ставки захисту є найпростішим з методів оцінки впливу митного тарифу на основі визначення “цінового розриву”. Крім показника номінальної ставки захисту застосовують розрахунок так званого коефіцієнта номінального захисту, який обчислюється як співвідношення ціни на внутрішньому ринку, що склалася в результаті впровадження певних державних інтервенцій, і ціни продукції на кордоні, яка вважається такою, що сформувалася під дією вільних ринкових сил попиту та пропозиції на світовому ринку, скорегованої на транспортні витрати та витрати, пов’язані з просуванням товару на ринок [55, 155].

Показник номінального захисту дозволяє оцінити рівень державного протекціонізму щодо певного товарного ринку, але при цьому не дає уявлення про те, який вплив такий захист має, наприклад, на ті види економічної діяльності, які використовують товари, що є об’єктом застосування митного тарифу, у проміжному споживанні. Розвиток теорії структури тарифів (The Theory of tariff structure) дозволив віднайти інструмент аналізу впливу митного тарифу на розподіл факторів виробництва, тобто визначити рівень захищеності або підтримки факторів виробництва, що створюють додану вартість у певній сфері економічної діяльності. Ідея оцінки тарифної політики через фактичну

ставку захисту набула розвитку на початку 50-х років. Оновлений погляд на вивчення структури митного тарифу полягає в оцінці ефекту тарифної політики із врахуванням того, що реальна система зовнішньоторговельних відносин включає безліч товарів, у тому числі товари, що споживаються при виробництві кінцевого продукту. Такі погляди зустрічаються ще в роботах Міда з теорії міжнародної торгівлі. Перший серйозний вклад у розробку даної концепції було зроблено Барбером у 1955 р. У його роботі досліджувалося застосування концепції фактичної ставки захисту для оцінки ефективності торговельної політики Канади. Згодом подібні дослідження було проведено для ряду країн, зокрема в 1962 р. Хамфрей зробив це для США, в 1963 р. Корден – для Австралії. Значний вклад у проведення емпіричних досліджень цього напрямку належить Балаші та Басеві.

Показник фактичної ставки захисту дає уявлення про рівень захищеності певної сфери економічної діяльності, враховуючи захист товарів, що йдуть на проміжне споживання, а отже дозволяє вивчати вплив торговельної політики на структуру економіки. За визначенням Кордена, фактична ставка захисту – це зростання доданої вартості на одиницю продукції в певній сфері економічної діяльності, викликане застосуванням поточної структури митного тарифу відносно ситуації, при якій тарифне регулювання було відсутнє.

Концепція розрахунку фактичної ставки захисту, відбиваючи загальну тенденцію розвитку методичних розробок у сфері оцінки впливу державного регулювання на розвиток міжнародної торгівлі, еволюціонувала до концепції розрахунку фактичної ставки підтримки, яка дозволяє аналізувати не тільки вплив суто митного тарифу, але й давати оцінку впливу системи державних інтервенцій цінового характеру відносно певного виду економічної діяльності. Фактична ставка підтримки розраховується як відсоткова зміна в доданій вартості на одиницю випуску продукції, що виникає в умовах застосування певних державних інтервенцій порівняно до умов, коли таке регулювання відсутнє [69, 24].

Розрахунок фактичної ставки підтримки та еквіваленту субсидій виробникові, згадані у вищенаведеній класифікації (див. табл. 1.2) можна охарактеризувати як два основних підходи до оцінки впливу державного регулювання на розвиток міжнародної торгівлі. Саме ці дві методики виділив П. Ллойд у своєму дослідженні, присвяченому методам вимірювання і моделювання диспропорцій, що вносяться нетарифними заходами державного регулювання товарних ринків. У багатьох джерелах концепції розрахунку фактичної ставки підтримки та еквіваленту субсидій виробникові зіставляються як два конкуруючих підходи. Проведене дослідження теоретичних засад, на основі яких ці дві концепції розроблялися, дозволило сформулювати існуючу відмінність між ними, яка полягає у тому, що:

- метод розрахунку еквіваленту субсидій є способом вимірювання диспропорцій, що вносяться у виробництво та торгівлю певним товаром, які відбиваються як спотворення ринкового сигналу, пов'язаного зі зміною мотивуючої ціни для виробництва та експорту/імпорту за рахунок реалізації певних державних інтервенцій на даному товарному ринку;

- метод розрахунку фактичної ставки підтримки є способом вимірювання державної підтримки шляхом оцінки зміни доданої вартості на кожному етапі виробництва, тобто, і це є принциповим моментом, оцінюється підтримка, яка, фактично, надається факторам виробництва, що створюють таку додану вартість у даній сфері економічної діяльності [41, 41].

Інші відмінності пов'язані з характером статистичних даних, що використовуються, з рівнем агрегації досліджуваних об'єктів та інтерпретацією отриманих результатів.

У своєму щорічному огляді “Торгівля та підтримка” комісія по продуктивності Уряду Австралії публікує показники, розраховані на основі обох методів для різних видів економічної діяльності. За методом еквівалента субсидій дані подаються в абсолютному вимірі, тобто як сума грошових трансфертів від споживачів та платників податків, що надаються у вигляді підтримки виробникові, агрегованих на рівні видів економічної діяльності. За

методом фактичної ставки підтримки – у відносному значенні, що дозволяє порівняти і визначити, які види економічної діяльності найбільше підтримується урядом, і оцінити, в яких галузях може відбуватися концентрація виробничих ресурсів, пов'язана з такою підтримкою. Комбінація обох методів при дослідженні державної підтримки виробництва та зовнішньоторговельної політики видається нам досить корисною, якщо витрати на проведення такого комбінованого дослідження є адекватними його завданням.

Узагальнення напрацювань вищезгаданих авторів, дозволило запропонувати класифікацію методів оцінки здійснення державної політики у сфері зовнішньоторговельного регулювання. Умовами такої розробки були:

1. концентрація основної уваги на методах, що дозволяють оцінювати вплив митного тарифу, особливо, якщо така оцінка є корисною для можливого застосування при моделюванні впливу митного тарифу на розвиток економіки;

2. включення до класифікації методів, що базуються на розрахунку так званого цінового ефекту – така умова витікає із загальноприйнятої концепції, яка нами цілком поділяється, необхідності врахування при проведенні оцінки всієї системи заходів державної політики, пов'язаних з регулюванням товарних ринків, що вносять диспропорції як у виробничій процес, так і мають вплив на зовнішню торгівлю.

До згаданої класифікації слід включити три групи методів оцінки, які представлені в табл. 1.3.

До першої групи, розробленої класифікації методів оцінки, віднесено показники, що дозволяють визначити рівень обкладання митним тарифом, масштабність охоплення митно-тарифним регулюванням та дати оцінку зовнішньоторговельному режиму країни. У деяких англомовних джерелах такі методи оцінки об'єднують під загальною назвою “інвентаризаційний підхід” (inventory approach) [68, 49; 76, 13], що достатньо точно характеризує методіку, що лежить в основі розрахунку згаданих показників.

**Класифікація існуючих методів оцінки здійснення
державної політики у сфері зовнішньоторговельного регулювання**

Методи оцінки митно-тарифного регулювання та національних торговельних режимів	<ul style="list-style-type: none"> - Метод розрахунку показників середньозваженої і середньоарифметичної ставки митного тарифу; - Метод розрахунку показників охоплення тарифним регулюванням; - Метод розрахунку індекса обмеження торгівлі
Методи оцінки державних інтервенцій на товарних ринках за їх впливом на розвиток виробництва і торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> - Метод розрахунку номінальної ставки захисту - Метод розрахунку фактичної ставки захисту - Метод розрахунку еквіваленту субсидій виробникові; - Метод розрахунку фактичної ставки підтримки
Методи введення митного тарифу в прикладні моделі аналізу торговельної політики	<ul style="list-style-type: none"> - Метод “цінового розриву” (price wedge): введення в системі цінних рівнянь у моделях міжнародної торгівлі та торговельної політики; - Метод введення з використанням різних функціональних форм інтерпретації торговельної політики в прикладних моделях.

Розрахунок показників середньозваженої і середньоарифметичної ставки митного тарифу є найпоширенішими методами оцінки рівня обкладання митним тарифом. Ці показники є простими в обрахунку, розумінні та сприйнятті для широкого кола користувачів. Методика їх розрахунку застосовується у всіх країнах, що визначає їх як основний інструмент проведення міжнародних зіставлень та моніторингу рівня обкладання митним тарифом. Вони широко використовуються в рамках СОТ, у тому числі при застосуванні механізму зв'язування та зниження тарифних бар'єрів серед країн світу, і є основою для визначення вимог при приєднанні нових членів до організації [41, 42].

Показник середньозваженої ставки митного тарифу дозволяє розширити уявлення щодо рівня обкладання митним тарифом у країні порівняно до показника середньоарифметичної ставки, оскільки методика його розрахунку передбачає зважування кожної тарифної ставки на вартість імпорту відповідної товарної позиції. Такий підхід також дозволяє скласти уявлення і про рівень фіскальних надходжень до бюджету від обкладання імпортованих товарів митом.

Показники середньоарифметичної та середньозваженої ставки є взаємодоповнюючими і разом дають ширше уявлення про характер митної політики; тому доцільно при проведенні оцінки рівня обкладання митним тарифом у країні розраховувати обидва показники. Їх порівняння може бути корисним при визначенні загальних характеристик обкладання ввізним митом у країні, зокрема це може бути зроблено на основі розробленого та запропонованого алгоритму:

- у випадку, коли показник середньоарифметичної ставки значно перевищує показник середньозваженої ставки, можна зробити висновок, що по певних товарних позиціях, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, обсяги імпорту значно скоротилися, що, в свою чергу, дозволяє робити такі припущення:

- ставки мита по товарних позиціях, частка у загальному внутрішньому споживанні яких і у кількісному, і у вартісному вимірі є значною, мали заборонний характер, що призвело до значного скорочення імпорту, завдяки зміщенню ресурсів у бік галузей, що виробляють імпортозамінники, або було викликано переходом легального імпорту “в тінь”, тобто через здійснення контрабандного ввезення, яке не реєструється в офіційній статистиці;
- товарні позиції, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, мають достатньо високий коефіцієнт еластичності заміщення, таким чином реакція попиту на збільшення цін на імпорту продукцію привела до переключення на споживання товарів, вироблених на вітчизняному ринку;
- основні потоки товарного імпорту країни здійснюються в рамках преференційних торговельних угод [43, 279];

- у випадку, коли показник середньозваженої ставки навпаки перевищує показник середньоарифметичної ставки, можна припустити таке:

- ставки мита по товарних позиціях, частка у загальному внутрішньому споживанні яких і у кількісному, і у вартісному вимірі є значною, є

досить високими, але при цьому чинники внутрішнього економічного розвитку не дозволяють розвинути імпортозамінюючому виробництву;

- товарні позиції, ввезення яких з-за кордону регулюється за допомогою мита, мають коефіцієнт еластичності заміщення в інтервалі $(0, 1)$, зокрема критичний імпорт. Таким чином, не дивлячись на збільшення цін на імпорту продукцію попит на неї не скорочується або скорочується не пропорційно [59, 40].

Узагальнюючи, можна зробити припущення, що у першому випадку митний тариф має протекціоністську функцію, і ставка тут скоріш за все робиться на реалізацію в країні імпортозамінюючої моделі економічного зростання. У другому випадку – фіскальну функцію. Хоча такі висновки на основі аналізу суто показників середньоарифметичної та середньозваженої ставки мита є дещо умовними і не дозволяють врахувати такі аспекти, як наприклад, зміцнення національної грошової одиниці по відношенню до основних валют імпорту. Аналіз фіскальної функції митного тарифу краще розширювати проведенням оцінки фіскальної ефективності на основі коефіцієнта стягнення мита, що розраховується як співвідношення величини надходжень від обкладання ввізним митом і вартості імпортованих товарів. Порівняння такого коефіцієнта з оцінкою середньозваженої ставки тарифу дає уявлення про те, чи повною мірою поступають надходження від обкладання ввізним митом до бюджету відповідно до структури митного тарифу та товарної структури імпорту країни.

Методика оцінки тарифного режиму відіграє надзвичайно важливу роль. При досягненні домовленостей в рамках СОТ до уваги береться консолідована ставка митного тарифу, що визначається на базі середньоарифметичної ставки, при цьому проводиться моніторинг торговельних режимів серед країн світу [59, 38].

Узагальнюючи вищевикладене слід зазначити, що проведений аналіз стану кількісної оцінки митно-тарифного регулювання та торговельних режимів країн

говорить про те, що єдиної універсальної методики в цьому напрямку не існує. Триває постійний процес оптимізації різного роду показників, які були б придатні для широкого застосування і проведення міжкраїнових зіставлень. Основними підходами до оцінки митно-тарифного регулювання залишаються добре опрацьовані показники середньоарифметичної та середньозваженої ставки митного тарифу, аналіз на основі яких доцільно доповнювати розрахунком показників, що можуть вносити уточнення, розширити або поглибити оцінювання.

Висновки до Розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних аспектів митного тарифу можна зробити наступні висновки:

1. У процесі дослідження економічної природи митного тарифу визначено, що останній являє собою систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. Відтак, будучи інструментом зовнішньоторговельного регулювання, митний тариф може бути як засобом економічного тиску на певні держави, так і засобом створення режиму найбільшого сприяння з політичних мотивів.

2. Проведений аналіз досліджень зарубіжних вчених щодо оцінки процесів лібералізації міжнародної торгівлі в рамках ГАТТ/СОТ, ролі митного тарифу та зв'язку між митно-тарифною політикою та економічним розвитком дозволив дійти висновку, що формування ефективної структури митного тарифу можливе за умови економічного зростання та повної лібералізації торговельного режиму країни.

3. Доведено, що специфіка митного тарифу проявляється через покладені на нього функції. Відтак, виокремлено регулятивну, фіскальну та захисну функції митного тарифу. Водночас, визначено, що фіскальна функція тісно переплітається із захисною, і якщо існує ставка мита вище за нульовий рівень,

то мито справляє вплив на імпортерів, який підвищується залежно від збільшення ставки мита, і як наслідок зростає захисний ефект. Також мито виконує регулюючу функцію, оскільки митний тариф в своєму складі є диференційованим залежно від товарів і від їх походження, то в результаті мито раціоналізує структуру експортно-імпортних операцій.

4. Дослідження методів кількісної оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави дало змогу визначити, що за рівнем поширення свої позиції продовжують зберігати методи оцінки на основі розрахунку середньоарифметичної та середньозваженої ставки митного тарифу. Згадані показники є взаємодоповнюючими, і дозволяють розширити уявлення про характер митно-тарифної політики, у зв'язку з чим запропоновано алгоритм аналізу на основі їх порівняння.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЇ МИТНОГО ТАРИФУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МИТНО-ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Діюча практика оцінки результативності митно-тарифної політики держави

Аналіз митно-тарифної політики, як і будь-якого напрямку державної політики, базується на визначенні її змісту. Цей зміст розкривається через окреслення проблеми, що вирішуватиметься, визначення цілей, які мають бути досягнуті в ході її реалізації політики, та інструментів, які для цього застосовуватимуться. Аналіз за такою схемою дозволяє отримати загальне системне бачення та в подальшому – зробити належні оцінки щодо ефективності та результативності такої політики.

Попередньо у роботі визначено, що митному тарифу належить центральне місце в системі заходів по здійсненню торговельної політики. Митно-тарифна політика є невід’ємною складовою політики будь-якої держави, що дозволяє визначити її як основну складову реалізації торговельної політики. Такі явища, як протекціонізм та лібералізація, надання преференцій країнами, створення зони вільної торгівлі або митного союзу між країнами, перш за все пов’язуються з механізмами митно-тарифної політики.

На сучасному етапі, враховуючи загострення конкуренції на світових товарних ринках, обмеження, обумовлені зобов’язаннями, які беруть країни в процесі інтеграції до міжнародних торговельно-економічних структур, значимість вдалої реалізації митно-тарифної політики для управління національною економікою важко переоцінити. До провідних функцій митно-тарифної політики на сучасному етапі слід віднести такі:

- захист внутрішнього ринку та сприяння економічному розвитку;
- забезпечення економічної безпеки та безпеки життя громадян, захисту навколишнього середовища;
- забезпечення конкурентоздатності національної продукції;

- забезпечення фіскальних надходжень, являючись важливою складовою системи непрямого оподаткування;
- здійснення зовнішньої політики країни, являючись інструментом переговорного процесу.

Виходячи з перерахованих функцій митно-тарифної політики та враховуючи сучасні тенденції поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів в світі як ключову або пріоритетну можна сформулювати – забезпечення власних економічних інтересів та безпеки країни за допомогою заходів митно-тарифного регулювання в умовах відкритої економіки [43, 279].

Зважаючи на вищезазначені чинники, подальший аналіз митно-тарифної політики доцільно здійснювати, виходячи з її функцій, беручи за основу те, що їй належить центральне місце у здійсненні торговельної політики держави. Таким чином, схему здійснення аналізу митно-тарифної політики як складової торговельної політики держави представлено на рис. 2.1. Дана схема надає ряд переваг, зокрема, дозволяє проводити аналіз митно-тарифної політики в контексті торговельної політики як складової зовнішньої політики держави, в той же час досягаючи достатньої міри деталізації при оцінюванні самої митно-тарифної політики. Блоки I–IV схеми впорядковані за рівнем постановки питання – від загального до часткового. Дана схема також дозволяє встановлювати зворотній зв'язок для пошуку альтернативних шляхів вирішення проблеми та досягнення цілі. Схема за рахунок логічних взаємозв'язків між її елементами є простою для сприйняття, в повній мірі відображає всі необхідні компоненти аналізу та є універсальною для проведення аналізу будь-якої складової торговельної політики.

Перший блок представленої схеми дозволяє визначити зміст торговельної політики України, відправною точкою в якому є окреслення проблем, які така політика має вирішувати.

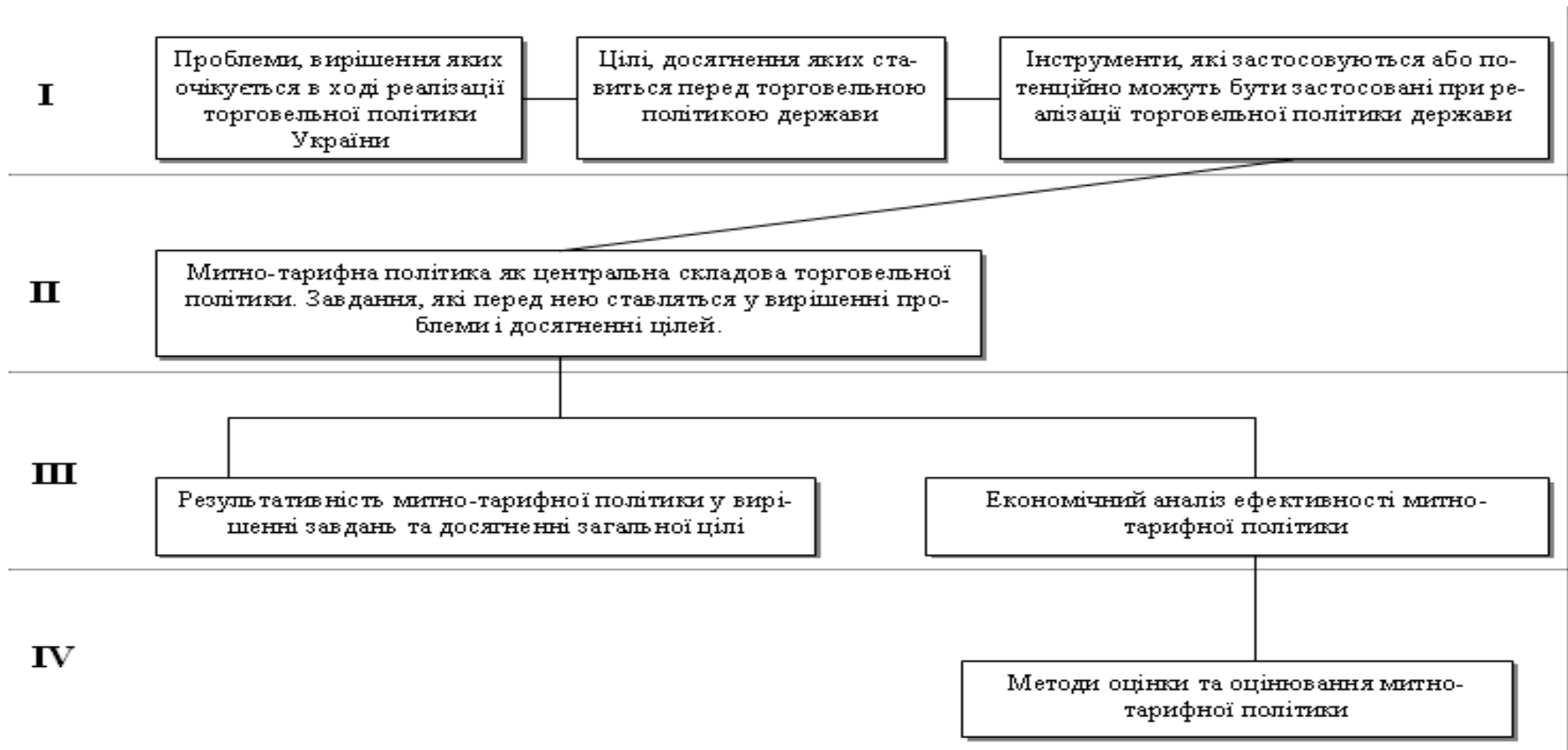

Рис. 2.1 Схеми аналізу митно-тарифної політики як складової торговельної політики держави

Оскільки торговельна політика поєднує в собі як аспекти зовнішньої, так і внутрішньої політики, то і проблема, яку вона має вирішувати, знаходиться на стику зовнішніх та внутрішніх інтересів держави.

Проблема торговельної політики України витікає з однієї з основних проблем її зовнішньої політики, яка полягає у визначенні інтеграційного курсу, що забезпечив би країні сильні позиції в світовій економіці в довгостроковій перспективі. Завдання, яке покладається на торговельну політику в цьому процесі, полягає у оптимальній комбінації заходів, націлених на захист внутрішнього ринку, сприяння розвитку ефективної структури експорту країни та його просування на світові ринки, в рамках обраного інтеграційного процесу.

Проблема сучасної торговельної політики, як справедливо зазначають фахівці [57, 123], полягає у конфлікті, який витікає з необхідності вибору між протекціонізмом та режимом вільної торгівлі. Оскільки цей вибір для жодної країни не був і не є однозначним, торговельна політика вибудовується шляхом пошуку компромісу. Щодо України, то специфіка розв'язання такого конфлікту через торговельну політику в останні десять років має зміщення в бік захисту інтересів національних виробників з сильним політичним лоббі та захисту соціально-значимих чутливих секторів економіки, а орієнтація при виборі заходів зовнішньоторговельного регулювання пріоритет робиться на вплив, який матиме даний захід на внутрішнього виробника, при цьому вплив на суспільний добробут та вітчизняного споживача недооцінюються. Це кілька пояснень. Основні полягають у тому, що Україна з отриманням незалежності, невдалою реалізацією курсу на лібералізацію зовнішньої торгівлі на початковому етапі, в подальшому формувала свою торговельну політику на принципах захисту вітчизняного виробника, використовуючи стандартний протекціоністський аргумент захисту молодих галузей, до якого згодом додалася політика державної підтримки пріоритетних експортоорієнтованих напрямів виробництва. Інше пояснення такій однобічності – відсутність загальноприйнятої методики оцінювання впливу торговельної політики на вітчизняного споживача та суспільний добробут. Тому, при оцінюванні зовнішньоторговельної політики в першу чергу йде мова про

втрати, які понесе вітчизняний виробник, а вигоди, які при цьому потенційно можуть бути отримані споживачами та загальний вплив на суспільний добробут залишаються поза увагою.

Проблема, вирішення якої очікується від реалізації торговельної політики України, полягає у ефективному захисті інтересів національного виробника в рамках обраного інтеграційного процесу. Основні цілі, поставлені перед торговельною політикою у реалізації зовнішньоекономічної стратегії України є такими [61]:

- якісна зміна спеціалізації України в світовому поділі праці за рахунок впровадження комплексної експортної стратегії, орієнтованої на підвищення частки в експорті інноваційної та традиційної вітчизняної продукції з високим рівнем доданої вартості, збільшення надання високотехнологічних послуг;

- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції, яка включатиме прозорі інструменти державної підтримки, що відповідають угодам СОТ;

- адаптація економіки України до умов більш жорсткої конкуренції після приєднання країни до СОТ;

- переорієнтація імпоротної стратегії України на заохочення технологічної реконструкції української промисловості. Застосування ефективної політики імпортозаміщення за рахунок створення більш конкурентоспроможних національних виробництв у відповідних сферах, заохочення імпорту високотехнологічних виробів, які не мають аналогів на внутрішньому ринку;

- обмеження ввезення в країну споживчих товарів низької якості через встановлення жорсткіших стандартів якості та захисту прав споживачів.

Досягнення перерахованих цілей потребує визначення належного інструментарію, що забезпечував би як досягнення результату ефективним шляхом, так і відповідав би правилам багатосторонньої системи торговельних угод ГАТТ/СОТ [61].

В Україні для досягнення цілей та вирішення завдань торговельної політики застосовуються як тарифні, так і нетарифні заходи регулювання. Крім цього

застосовуються заходи по державній підтримці виробництва і експорту. Останні через низьку фінансову спроможність Державного бюджету переважно здійснюються за рахунок надання різного роду пільг. Це стосується пільгового оподаткування, надання пільгового імпортного режиму, кредитування на пільгових умовах, встановлення пільгових тарифів на енергоносії та вантажні перевезення залізничним транспортом тощо.

Формулювання змісту митно-тарифної політики України потребує визначення сучасних викликів, що стоять перед нею в коротко- та середньостроковій перспективі. Ключова проблема реалізації митно-тарифної політики в Україні полягає у її автономності від решти напрямів державного управління в економічній сфері, в той час як ефективність може бути досягнута, як показало проведене узагальнення теоретичних засад митно-тарифного регулювання, представлених в попередньому розділі, тільки при застосуванні системного підходу.

В рамках другого блоку представленої на рис. 2.1 схеми необхідно проаналізувати, які завдання ставляться перед митно-тарифною політикою в Україні у відповідь на сучасні виклики. Аналіз останніх документів стратегічного характеру стосовно зовнішньоекономічної діяльності дозволив виділити ряд завдань, сформульованих в них щодо реалізації митно-тарифної політики в Україні, зокрема:

- підтримка експортерів через спрощення митних процедур;
- захист пріоритетних галузей економіки в рамках механізмів, дозволених в системі багатосторонніх торговельних угод СОТ;
- реалізація механізмів заохочення інвестиційного імпорту[61].

Реалізація митно-тарифної політики в Україні впродовж останнього десятиріччя мала як свої сильні, так і свої слабкі сторони. До сильних сторін можна віднести: достатньо результативну реалізацію процесу гармонізації та адаптації митно-тарифної системи України у відповідності до міжнародних стандартів; певна поступовість дій у напрямку лібералізації тарифного захисту; спрощення митних процедур у сприянні розвитку зовнішньої торгівлі країни;

поступовий відхід та взяття під контроль використання прихованих методів протекціонізму. До слабких сторін варто віднести відсутність послідовної стратегії щодо захисту пріоритетних та чутливих секторів економіки, що тягне за собою слабкість механізмів її реалізації, які не дозволили сформувати сильний каркас вітчизняної економіки.

Розробка ефективної стратегії захисту пріоритетних галузей є надзвичайно складною задачею, що є одним з аргументів проти такого роду політики, оскільки визначити пріоритетні галузі, які стануть локомотивом економічного зростання в довгостроковій перспективі досить важко, не менш складно розробити механізми захисту. Тому часто зазначається на низькій ефективності такої державної політики. Але навіть при обранні стратегії захисту пріоритетних галузей в Україні існує нагальна необхідність її гармонізації зі стратегією реалізації конкурентоспроможної промислової політики, інакше результативність та ефективність будуть дуже низькими [37, 61].

Оцінювання митно-тарифної політики, що відноситься до третього блоку представленої схеми аналізу (рис. 2.1), як і будь-якого напрямку державної політики, визначається через результативність та ефективність.

Розуміючи під результативністю вдаль вирішення завдань задля досягнення встановлених цілей за допомогою реалізації державної політики, її оцінювання потребує певних індикаторів, які б вказували на досягнення результату. Оцінювання ефективності вимагає системного підходу, оскільки має на увазі отримання результатів від реалізації державної політики за найменших витрат. В цьому сенсі оцінювання митно-тарифної політики має враховувати всі можливі витрати і вигоди, в тому числі вплив на суспільний добробут, доходи інституційних секторів, перерозподіл ресурсів, доходи власників факторів виробництва, макроекономічні показники. Таким чином, при оцінюванні ефективності митно-тарифної політики можна використовувати кількісні методи оцінки в комбінації з аналітичними методами дослідження вищезгаданих впливів.

Індикаторами результативності реалізації митно-тарифної політики України, зважаючи на завдання, які на неї покладено, можуть слугувати такі макроекономічні показники:

- динаміка експорту/імпорту країни;
- змін товарної та географічної структури експорту/імпорту;
- динаміки виробництва в секторах економіки, щодо яких застосовується митно-тарифне регулювання протекціоністського характеру;
- динаміки структурних змін, що відбулися в даних секторах тощо [37, 61].

Для оцінювання результативності митно-тарифної політики можна застосовувати системний аналіз на основі показників оцінки митно-тарифного регулювання та торговельного режиму, зокрема:

- середньоарифметична та середньозважена ставки по товарних групах та видах економічної діяльності,
- коефіцієнт стягнення мита як співвідношення бюджетних надходжень від обкладання митом та загальної вартості імпорту товарів,
- ставка мита,
- ряд допоміжних аналітичних методів.

Підходи до оцінювання результативності та ефективності значною мірою залежить від того, виконання якого типу завдання митно-тарифної політики піддається такому оцінюванню. Якщо йтиметься про сприяння розвитку експорту через спрощення митних процедур, то оцінювання, наприклад, може відбуватися за алгоритмом, представленим на рис. 2.2.

Оцінювання за таким алгоритмом є достатнім у випадку реалізації митно-тарифної політики через адміністративно-організаційні заходи, пов'язані з реформуванням або оптимізацією функціонування митно-тарифної системи. У випадку реалізації стратегії економічного розвитку в частині захисту пріоритетних та чутливих галузей або стимулювання імпорту високотехнологічної продукції необхідним є системний підхід, основною складовою якого має бути оцінка впливу на економічний розвиток за всіма аспектами. Важливим для початкового

етапу є визначення загального переліку індикаторів, за якими такий вплив має досліджуватися.

Коли мова йде про виконання завдання митно-тарифної політики у частині реалізації механізмів заохочення інвестиційного імпорту, де йдеться про звільнення імпорту технологічного обладнання та технологій, що вносяться у статутний капітал підприємств з іноземними інвестиціями та іноземних підприємств, від обкладання податком на додану вартість, встановлення нульових ставок імпортного мита на імпорт високотехнологічних виробів, які не мають аналогів на внутрішньому ринку, то аналіз такої політики витікає з конфлікту інтересів між втратою фіскальних надходжень та очікуваним позитивним результатом модернізації вітчизняного виробництва, якому така політика має посприяти.

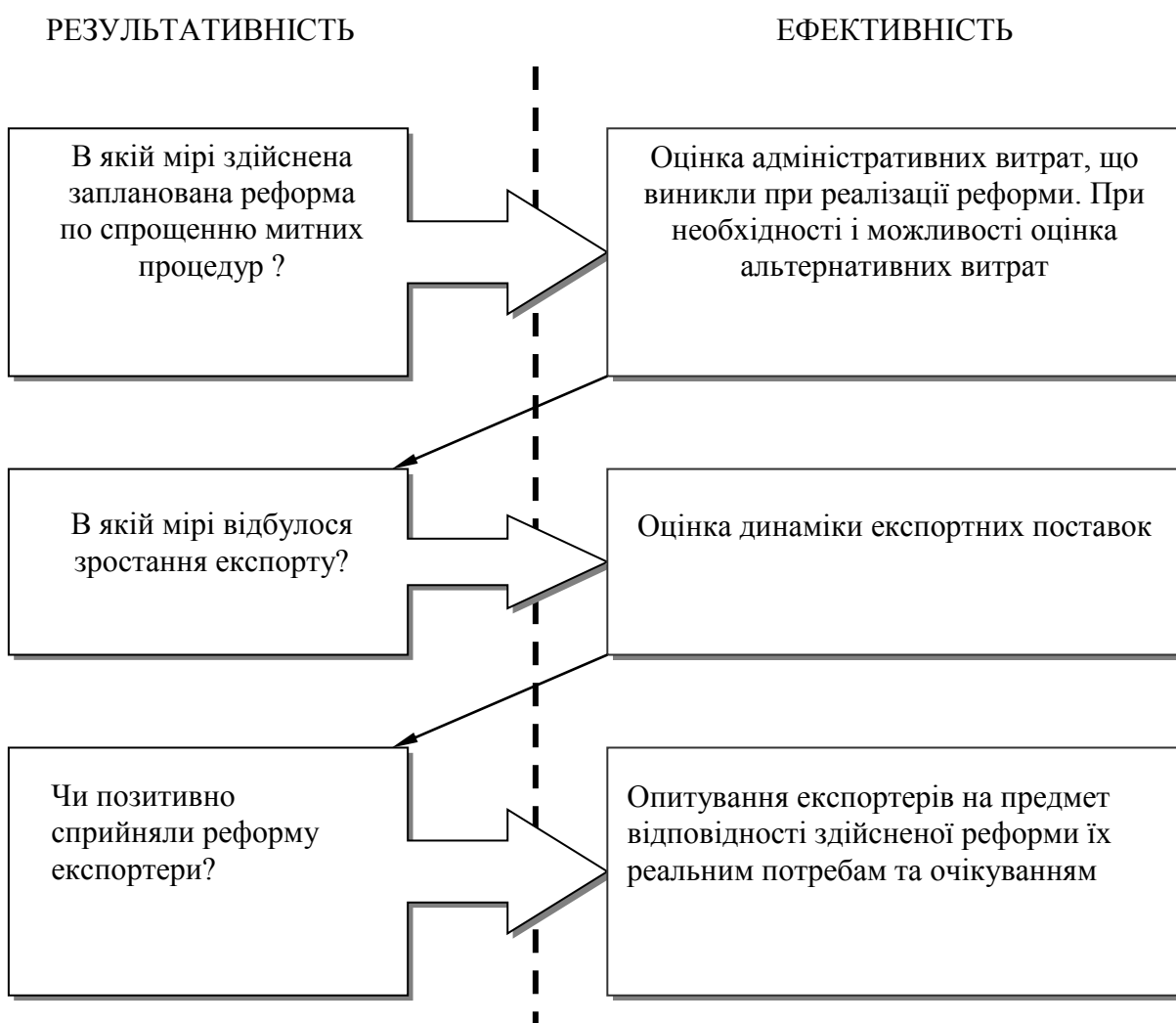

Рис. 2.2. Алгоритм оцінювання здійснення митно-тарифної політики щодо сприяння розвитку експорту через спрощення митних процедур

До переліку індикаторів, відносно яких можна очікувати зміни внаслідок реалізації цього напрямку політики, варто включити:

- фіскальні надходження до Державного бюджету від непрямого оподаткування;
- динаміка обсягів інвестиційного імпорту;
- споживання основного капіталу нефінансовими корпораціями;
- динаміка обсягів виробництва та частки доданої вартості;
- продуктивність праці;
- розвиток вітчизняних галузей, які б потенційно могли виробляти замітники інвестиційного імпорту;
- зміна доходів власників факторів виробництва;
- реакція ринку праці;
- структурні зміни в економіці [37, 61].

Із зазначеного переліку найважче піддається оцінці вплив на розвиток вітчизняних галузей, які б потенційно могли виробляти замітники інвестиційного імпорту; в цьому випадку мова йде також і про аналіз альтернативних витрат. Державна політика в частині заохочення інвестиційного імпорту через встановлення нульової ставки імпортного мита або звільнення таких імпортних поставок від сплати ПДВ має комбінуватися із реалізацією такого напрямку промислової політики, як стратегія „слідування”, яка полягає в освоєнні випуску конкурентоспроможної продукції, що вже виробляється в розвинутих країнах. Така комбінація дозволила б не тільки досягти цілі, яка полягає у модернізації вітчизняного виробництва, але й створити базу для розвитку власного виробництва заміників інвестиційного імпорту, які в довгостроковій перспективі могли б стати конкурентоспроможними на світових ринках. У такому випадку реалізується комплексна довгострокова державна політика, в якій митно-тарифна політика виступає однією зі складових [38, 87].

Схожа, але складніша ситуація з оцінюванням завдання щодо захисту пріоритетних галузей економіки. В цьому випадку питання ефективності доцільно розбити на дві складові:

- які галузі мають бути обрані як пріоритетні і чому саме вони?
- який вплив така протекціоністська політика матиме на індикатори (які саме – ще належить з'ясувати) функціонування економічної системи?

2.2. Економічний аналіз застосування митного тарифу в Україні

Економічний аналіз застосування митного тарифу в Україні в рамках нашого дослідження, обмежується аспектами, які стосуються митно-тарифного регулювання ввезення товарів на територію країни. Проведений аналіз митно-тарифного регулювання стосовно вивезення товарів дозволив зробити ряд висновків, які вказали на доцільність відокремлення питання митно-тарифного регулювання експорту і імпорту товарів і зосередження уваги, враховуючи предмет нашого дослідження, на останньому, оскільки в цьому випадку таке регулювання несе системний, довгостроковий характер і є невід'ємною складовою реалізації зовнішньоекономічної політики країни. До згаданих висновків, зокрема, відносяться:

- практика регулювання експорту в Україні стосується певних груп сировинних товарів, і здійснюється шляхом встановлення експортного мита. Такі прояви державного регулювання є винятковими, і не мають системного характеру;

- тільки щодо однієї з товарних категорій, до яких застосовується зазначене регулювання, а саме соняшникового насіння, можна зазначити, що обсяги його вивезення складають відчутну частку в загальному обсязі експорту країни, при цьому Україна вважається одним зі світових лідерів виробництва та експорту даної продукції. Щодо решти товарних категорій такі показники є незначними;

- фіскальні надходження від обкладання експортним митом в Україні становлять незначну частку загальних надходжень, що перераховуються митною службою до Державного бюджету, біля 1,0 % [45];

- виходячи з односторонності державного регулювання даних товарних ринків, яке полягало у застосуванні фактично одного інструменту – обмеження вивозу за рахунок встановлення експортного мита, та враховуючи одержаний результат

ефективності такого підходу [16, 22], першопричиною такої політики був тиск впливового політичного лоббі підприємств, задіяних в переробці даної сировини.

Подальший аналіз митно-тарифної політики в частині виконання завдань щодо системного захисту пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів, дозволених СОТ, та застосування ефективної політики імпортозаміщення за рахунок створення конкурентоспроможних національних виробництв у відповідних сферах. Відповідно до розглянутої в попередньому пункті схеми (рис. 2.1), аналіз митно-тарифної політики як складової торговельної політики, матиме таку структуру:

I. економічний аналіз проблеми, який включатиме дослідження тенденцій в динаміці товарного імпорту, його географічної та товарної структури, обсягів експорту, торгового сальдо;

II. розкриття суті завдань, які стоять перед реалізацією митно-тарифної політики, та практичних шляхів їх розв'язання;

III. аналіз тенденцій реалізації митно-тарифної політики в Україні за останні роки; оцінка змін, що мали місце в здійсненні митно-тарифної політики в процесі приєднання до системи правил СОТ.

Економічний аналіз ситуації задля визначення проблеми, яка сьогодні стоїть перед зовнішнім сектором України і потребує відповідної державної політики, в тому числі і за рахунок здійснення митно-тарифної політики, має стати першим кроком у проведенні дослідження ефективності здійснення митно-тарифної політики в Україні.

Тенденції, що склалися у зовнішньому секторі України, мають як свої позитивні, так і негативні сторони. Уповільнення темпів зростання світової економіки зумовило звуження попиту на світових ринках і мало негативний вплив на експортоорієнтовані галузі промисловості України. У 2012 р. спостерігається зниження темпів економічної активності як у країнах з розвинутою економікою, так і в країнах з ринками, що розвиваються. Так, за підсумками трьох кварталів 2012 р. ВВП країн ЄС в річному вимірі зменшився на 0,2 %. Основні країни - торговельні партнери України в ЄС демонструють

негативну динаміку ВВП в перші три квартали 2012 р. (Італія, Іспанія, Угорщина) чи сповільнення економічного зростання (Німеччина, Польща).

Значне сповільнення зростання ВВП у січні-вересні 2012 р. у річному вимірі відбулося в основних азійських країнах - торговельних партнерах України: у Китаї до 7,7 % з 9,6 %, у Туреччині до 2,6 % з 9,4 %; в Індії - до 4,1 % з 7,3 %.

Серед найбільших країн-торговельних партнерів лише Російська Федерація продемонструвала відносно стійке зростання ВВП - 3,9 % у січні-вересні 2012 р. порівняно з 4,2 % за три квартали попереднього року [49].

Обсяги та динаміка зовнішньої торгівлі у 2012 р. були дзеркальним відображенням впливу глобальної економічної динаміки на Україну. В свою чергу погіршення показників зовнішньоторговельної активності чинило негативний тиск на економічний розвиток України через зростання від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу країни та скорочення обсягів випуску та вартості пропозиції національних виробників товарів та послуг.

Основним фактором впливу на формування поточної зовнішньоекономічної позиції України були умови світової торгівлі, які погіршилися в порівнянні з відповідним періодом 2011 р. Протягом січня-вересня 2012 р. реальний ефективний обмінний курс (РЕОК) гривні знизився на 3,7 %, значною мірою через стрімке зниження у лютому (на 4 %) і серпні (на 2 %) (рис. 2.3). Водночас ці зміни не сприяли суттєвому збільшенню експорту з України. Варто зазначити, що стагнація експортної активності українських постачальників відбувалася на тлі зниження курсів валют торговельних партнерів з країн ЄС та СНД.

Несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура для багатьох експортних товарів України була основним чинником зменшення обсягів виробництва, зокрема в металургії та у деяких експортоорієнтованих сегментах машинобудування. Протягом 2012 р. динаміка світових цін на металургійну продукцію мала спадний характер. У серпні 2012 р. у річному вимірі середні світові ціни на катанку зменшилися на 10,3 %, а на арматуру - на 12,8 % [22,

22], загальносвітовий індекс сталі у вересні 2012 р. становив 184,5, тоді як у вересні 2011 р. - 213,5) [79], що є певним підтвердженням наявності кризових явищ у світі, які в першу чергу призводять до припинення будівництва, а отже і споживання металу.

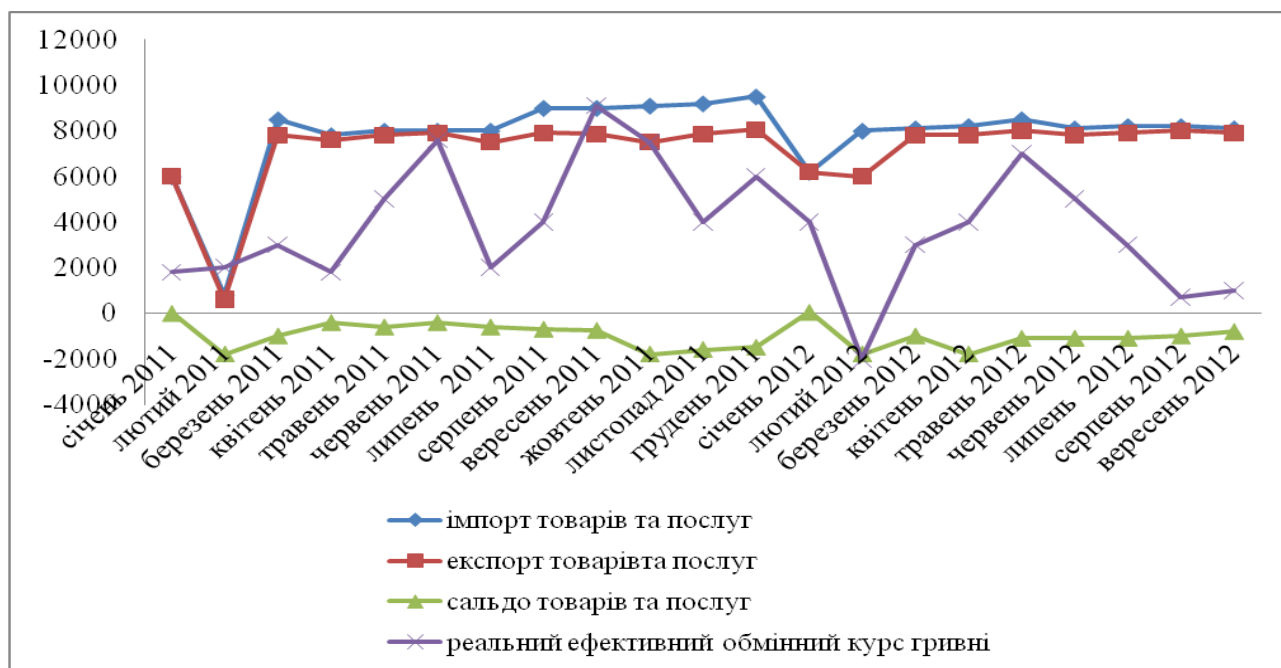

Рис. 2.3. Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг, торговельного сальдо (млн дол. США) та реального ефективного обмінного курсу (% до попереднього місяця) у 2011-2012 рр.

Джерело: дані НБУ.

За даними Державної митної служби України, за підсумками січня-жовтня 2012 р. Україна експортувала товарів на 57,1 млрд дол. США, що на 2,7 % (або на 1,5 млрд дол. США) більше, ніж за аналогічний період 2011 р. Сформована під впливом зазначених чинників динаміка експортної діяльності в січні-жовтні 2012 р. свідчить про припинення тенденції стрімкого нарощування експорту, характерної для перших післякризових років. Імпорт товарів за цей період становив 68,3 млрд дол. США, продемонструвавши зростання на 4,1 % (або на 2,7 млрд дол. США). Таким чином, за підсумками 10 місяців сформувалося негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів у розмірі 11,2 млрд дол. США, що на 1,2 млрд дол. США більше аналогічного показника 2011 р.

Значною мірою негативне сальдо у зовнішній торгівлі товарами визначається здешевленням експорту та зростанням ціни імпорту. Так, вартість тони українського експорту становила 401,6 дол. США, що майже на 44 дол. США менше від показника 2011 р. (445,4 дол. США). Водночас вартість тони імпорту за цей період зросла з 905,3 дол. США до 1048,7 дол. США. Зниження вартості українського експорту стримувало можливості зростання доходів, отриманих від збільшення його фізичних обсягів [22, 22].

Найбільшого зростання досягнуто в експорті сільськогосподарських товарів (52,5 %), транспортного обладнання (21,5 %) і харчових продуктів (17,6 %) (рис. 2.4). Загальний експорт зернових порівняно з січнем-жовтнем 2011 р. збільшився більш ніж вдвічі, досягнувши 5,3 млрд дол. США. Зростання експорту зернових на понад 2,8 млрд дол. США стало основою загального зростання експорту з України.

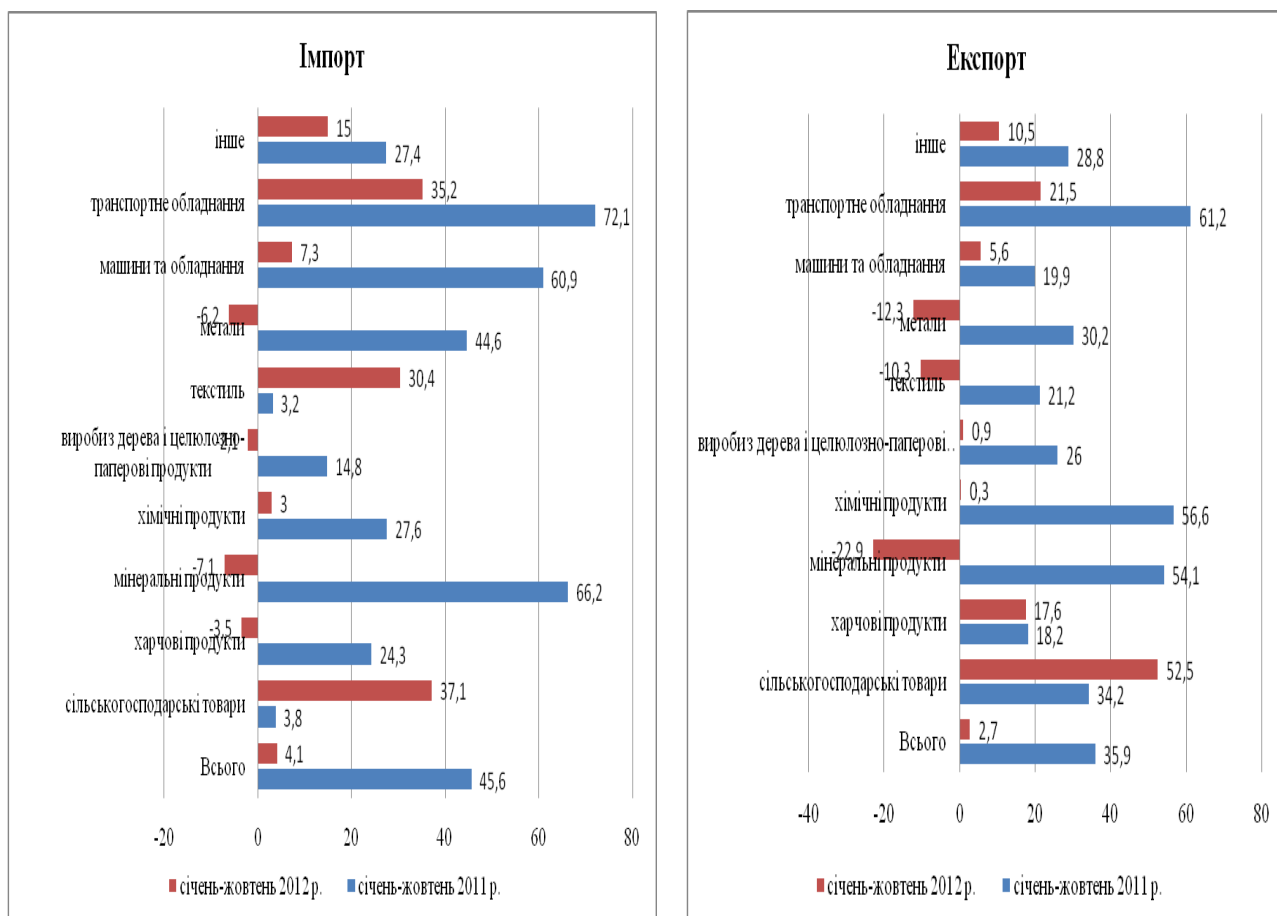

Рис. 2.4. Динаміка експорту та імпорту товарів у 2011-2012 рр., %

Протягом 2012 р. спостерігалися коливання цін на основні позиції сільськогосподарського експорту з України, їх зниження в IV кварталі 2011 р. - II кварталі 2012 р. змінилося значним зростанням в III кварталі 2012 р., яке за деякими товарами сформувало рівень цін, вищий, ніж до початку спадної тенденції в попередні три квартали.

Високій динаміці експорту сільськогосподарської продукції також сприяли:

- відмова України від експортних обмежень. Завершення дії в експортних мит на кукурудзу і пшеницю та в січні 2012 р. на активізації експорту цих культур протягом 2012 р.;

- поганий врожай кукурудзи в США в 2011/2012 маркетинговому році, що змусило більшість імпортерів кукурудзи шукати альтернативні шляхи її постачання. В першу чергу це стосується Японії та Південної Кореї. Якщо в 2011 р. Україна не була присутня на цих ринках, як і на ринках інших країн Східної Азії, то за підсумками січня-серпня 2012 р. вона стала другим за вартісним обсягом експортером кукурудзи до Японії і Південної Кореї [22, 22].

Разом з цим, поступово зростають обсяги експорту товарів з високим рівнем обробки. У сфері торгівлі товарами машинобудівної галузі присутність в технологічних ланцюгах компаній СНД дозволила вітчизняним виробникам збільшити експорт на 5,6 %. Наприклад, реалізація українським підприємством “Мотор Січ” контрактів з постачання двигунів для російської авіатехніки дозволяє підтримувати значні обсяги експорту турбореактивних та турбогвинтових двигунів, а програма модернізації вагонного парку в Казахстані дозволила збільшити експорт вагонів. Загалом експорт з України транспортних засобів зріс на 21,5 %.

Завдяки збереженню високого попиту на продовольчі ресурси у світі вдалось забезпечити зростання виробництва у хімічній та нафтохімічній промисловості на рівні 9,3 %. Постійно існуюча потреба в азотних добривах дозволяє виробникам цього виду продукції експортувати її в значних обсягах. У січні-серпні 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. Україна

збільшила експорт цього виду продукції на 15,2 % до 1,1 млрд дол. США. Це дозволило сформувавши приріст експорту хімічної промисловості на рівні 5,0 %. Проте у вересні-жовтні динаміка експорту продукції хімічної промисловості різко погіршилася. За підсумками 10 місяців Україна приріст експорту хімічної промисловості становив лише 0,3 % внаслідок сповільнення зростання експортних поставок продуктів неорганічної хімії, органічних хімічних сполук, добрив.

Сповільнення економічної динаміки більшості країн - торговельних партнерів, зокрема в Євросоні, призвели до зниження попиту на продукцію чорної металургії. Оскільки вітчизняні виробники чорних металів не змогли спрямувати свої товари на інші ринки, експорт чорних металів з України скоротився майже на 2,3 млрд дол. США. Разом з тим активна робота Російської Федерації та Казахстану з будівництва нових трубопроводів сприяла незначному нарощуванню експорту труб до цих країн. В цілому експорт металопродукції у січні-жовтні 2012 р. скоротився на 12,3 % по відношенню до відповідного періоду 2011 р. [22, 25].

Спад експорту мінеральних продуктів пов'язаний перш за все з проблемами забезпечення нафтопереробних виробництв імпортованими ресурсами - експорт нафти і нафтопродуктів в січні-жовтні 2012 р. зменшився більш ніж вдвічі. Натомість потреба країн Східної Європи в електроенергії, інтегрування системи енергопостачання України до стандартів, прийнятих Європейським енергетичним об'єднанням ENTSO-E, сприяли збільшенню експорту електроенергії до країн ЄС, насамперед Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії. Загалом у січні-жовтні 2012 р. Україна збільшила експорт електроенергії на 35 % до 393,1 млн дол. США.

Різке падіння темпу приросту обсягу імпорту з 45,6 % в січні-жовтні 2011 р. до 4,1 % в січні-жовтні 2012 р. пояснюється насиченням попиту, сформованого в період відновлення економічної активності в післякризовий період, та проявами депресивних тенденцій в економіці України. Як і в попередні періоди, в структурі імпорту України провідне місце посідає імпорт

мінеральних продуктів, насамперед природного газу. Водночас виразною є тенденція до зниження його частки в структурі імпорту. Якщо в січні-жовтні 2011 р. частка мінеральних продуктів становила 35,8 %, то за підсумками відповідного періоду 2012 р. вона зменшилася до 32 %.

Зниження імпорту мінеральних продуктів було викликане не лише придбанням меншої кількості природного газу з Російської Федерації, а й суттєвим зменшенням імпорту сирої нафти, який скоротився майже на 2,7 млрд дол. США. Скорочення майже вчетверо фізичних обсягів імпорту сирої нафти (з 5,0 млн т до 1,4 млн т), значною мірою через відсутність її постачання з Азербайджану, призвело до зупинки низки українських нафтопереробних заводів, що обумовило зростання попиту на імпортовані перероблені нафтопродукти, обсяг імпорту яких за цей період зріс на 813,3 млн дол. США, та глибоке падіння виробництва в нафтопереробній галузі [22, 27].

Попри ризики глобальної депресії, в Україні продовжує зростати попит на продукцію споживчого та інвестиційного характеру. Найсуттєвіше відбувалося зростання попиту на іноземні транспортні засоби та продукцію машинобудівної галузі, імпорт яких збільшився на 35,2 % і 7,3 % відповідно. Зокрема, імпорт засобів наземного транспорту зріс на 650,5 млн дол. США до 5,0 млрд дол. США, значною мірою через підвищення попиту на автотransпортні засоби, імпорт яких збільшився на 404,7 млн дол. США. Також за вказаний період суттєво, майже на 748,2 млн дол. США, зріс імпорт машин і обладнання. Окремим поштовхом до нарощування обсягів імпорту продукції машинобудування стали часті вербальні інтервенції щодо ймовірної девальвації гривні, а також озвучені наміри щодо підвищення імпортного мита на автомобілі.

Сукупне зростання імпорту по цих двох групах товарів, а також імпорту сільськогосподарської продукції на 974,2 млн дол. США до 3,6 млрд дол. США (насамперед через зростання імпорту м'яса в 2,5 разу) значно перевищило зниження імпорту мінеральних продуктів (на 1,7 млрд дол. США), що і призвело до загального збільшення імпорту до України.

Традиційно від'ємне сальдо торгівлі товарами частково балансується за рахунок позитивного сальдо торгівлі послугами. На відміну від попереднього року, в січні-вересні 2012 р. фактично не зафіксовано зростання експорту послуг, який збільшився лише на 0,3 % до 10 млрд дол. США. В свою чергу імпорт послуг зріс на 12,1 % до 5 млрд дол. США. Таким чином, протягом вказаного періоду сформувалося позитивне сальдо в сфері торгівлі послугами у розмірі 5 млрд дол. США, що на 0,5 млрд дол. США менше, ніж за аналогічний період 2011 р. [22, 28].

Проаналізовані проблеми розвитку зовнішнього сектору України вимагають постановки відповідних завдань щодо здійснення державної політики задля їх вирішення та з ціллю сприяння економічному розвитку країни. При формуванні державної економічної політики на 2013 р. було сформульовано принаймні дві загальні задачі, центральним інструментом у вирішенні яких має бути митно-тарифна політика. До них, зокрема відносяться:

1) системний захист пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів, дозволених СОТ;

2) застосування ефективної політики імпортозаміщення за рахунок створення більш конкурентоспроможних національних виробництв у відповідних сферах.

Щоб зрозуміти, яка роль може відводитися митно-тарифній політиці, необхідно розкрити зміст даних задач.

Обидві задачі за їх суттю є елементами державної політики, за характером спрямованої на забезпечення економічної автономії країни. Державна політика, спрямована на забезпечення економічної автономії має право на існування (особливо, що стосується таких видів економічної діяльності, як, наприклад, сільське господарство та харчова промисловість), але виникає запитання наскільки такий підхід співвідноситься з процесами глобалізації світової економіки і реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва в умовах глобального ринку?

Важливою проблемою здійснення державної економічної політики в Україні залишається конфлікт між обранням стратегії у напрямку економічної автономії або стратегії на остаточне визначення щодо економічної інтеграції. Економічний розвиток в Україні в цьому контексті відбувається при нечіткій комбінації обох стратегій та характерній непослідовності здійснення стратегічного управління в країні в сфері зовнішньоекономічних відносин.

Ефективне вирішення згаданого конфлікту для України з набуттям незалежності мало б полягати у поступовому переході від реалізації стратегії економічної автономії до стратегії інтеграції до глобального середовища. Таким чином, метою стратегічного управління на початковому етапі мало б бути формування сильного каркасу вітчизняної економіки завдяки послідовній реалізації ряду державних проектів пріоритетного розвитку промисловості та політики імпортозаміщення, в тому числі і за рахунок політики зовнішньоторговельного протекціонізму, де центральну роль відіграло б здійснення митно-тарифної політики через формування ефективної структури митного тарифу. Паралельно з цим мала б здійснюватися політика, спрямована на інвестиційний розвиток інфраструктури, що обслуговує торгівлю (це стосується портів, доріг, телекомунікацій тощо), збалансування розвитку внутрішнього виробництва, споживання, обігу та фінансового ринку, інституціонального розвитку, створення ефективної інноваційної системи країни [22, 29] .

Такий системний підхід дозволить в подальшому максимально скористатися перевагами від приєднання до системи правил ГАТТ/СОТ та регіональної економічної інтеграції. Зобов'язання щодо зниження тарифного захисту при вступі до СОТ повинні формуватися, виходячи з існуючої в країні ефективної структури митного тарифу; з акцентом на дотриманні вимог щодо якості товарів та їх відповідності національним технічним стандартам. На цьому етапі мав би відбутися перенос акцентів в державній політиці зі сприяння внутрішньому виробництву на сприяння просуненню вітчизняної продукції як на локальний, так і на глобальний ринки.

На будь-якому з етапів реалізації такої стратегії значимість здійснення державної політики в сфері митно-тарифного регулювання через формування ефективної структури митного тарифу зберігається.

2.3. Аналіз торговельної політики та методичні аспекти формування ефективної структури митного тарифу

Дослідження тенденцій, що склалися в Україні щодо реалізації торговельної політики, доцільно розпочати з аналізу методик, що найчастіше застосовуються для оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави.

Проведений аналіз дозволяє зазначити, що переважно для цих цілей застосовуються методи з групи показників оцінки митно-тарифного регулювання та національних торговельних режимів, а найпоширенішими є розрахунок показників середньозваженої і середньоарифметичної ставки митного тарифу. Як вже зазначалося, переваги цього підходу полягають у тому, що він є нескладним з точки зору обчислення, а його результати добре сприймаються широким колом користувачів. До того ж це зручний інструмент проведення зіставлень на міжнародному рівні. Але при всіх перевагах, результати такого аналізу мають досить поверхневий характер та потребують застосування додаткових аналітичних методів.

Нами було проведено порівняння, результати якого представлені на рис. 2.5, рівня обкладання митом в Україні порівняно до інших країн світу.

Проведене порівняння дозволило порівняти не тільки рівень митного обкладання серед обраних країн світу, а й дві різні методики оцінки тарифного режиму: середньоарифметичну та середньозважену ставки. На основі цього було зроблено такі висновки:

- для більшості випадків показник середньозваженої ставки тарифу демонструє нижчу кількісну оцінку тарифного режиму країни порівняно до середньоарифметичної. При зіставленні цих показників важливо зважати на можливість певного “зміщення” результату по середньозваженій ставці в бік заниження, що пояснюється фахівцями випадками заборонного мита, ставка якого

є значною, а його застосування призводить до зменшення імпорту до фактично нульового рівня. Поєднання в аналізі обох показників дозволяє розширити уявлення про характер митно-тарифної політики;

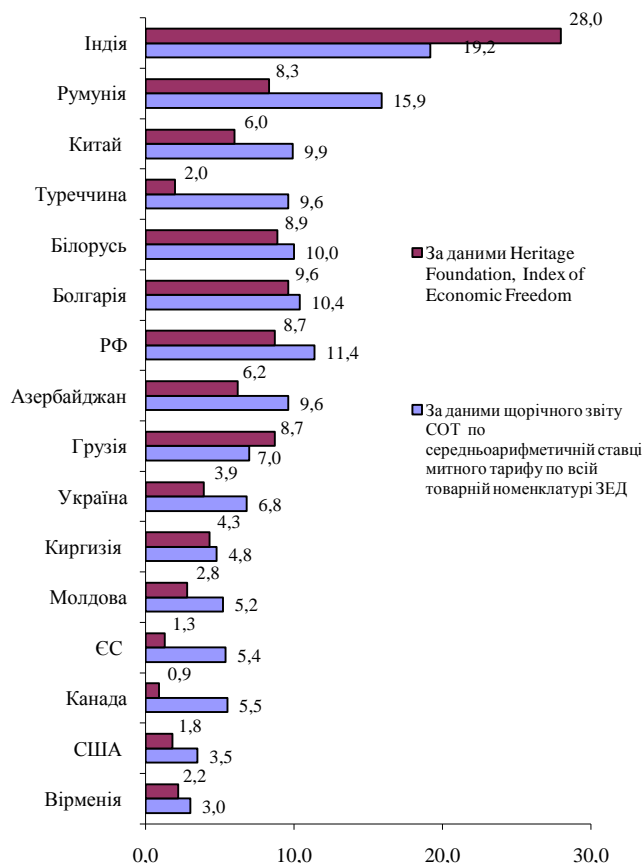

Рис. 2.5. Порівняння рівня обкладання митним тарифом серед країн світу

■ рівень як середньоарифметичної, так і середньозваженої ставки ввізного мита в Україні, є дещо вищими за розвинуті країни-члени СОТ, але при цьому є практично в 2 рази нижчими порівняно до країн СНД, що не є членами СОТ, а також Туреччини, Китаю, Румунії та Болгарії. Це відбиває загальну тенденцію, яка знаходить своє підтвердження в дослідженні Світового Банку щодо поточного

стану офіційної торговельної політики в регіональному розрізі по країнах східної Європи і колишнього СРСР [81, 125] (табл. 2.1). Результати даного дослідження свідчать, що показники рівня середньої ставки митного тарифу по країнах СНД є нижчими за відповідні показники по країнах, що розвиваються, але вищими за країни ЄС.

Таблиця 2.1

Середні ставки імпортного тарифу по країнах та групах країн східної Європи і колишнього СРСР

Країни/групи	Середньоарифметична ставка імпортного тарифу, (%)	Середньозважена ставка імпортного тарифу, (%)	Середньоарифметична ставка зв'язаного імпортного тарифу, (%)	Середньозважена ставка зв'язаного імпортного тарифу, (%)
СНД	8,0	7,1	7,6	8,4
Країни південно-східної Європи	9,8	7,5	19,3	24,8
Країни південно-східної Європи і колишнього СРСР	7,8	5,8	12,4	10,4
Країни східної Європи і колишнього СРСР та Туреччина	7,5	5,1	14,2	12,0
Країни, що розвиваються	11,9	9,2	38,1	19,4
ЄС	4,4	3,1	3,9	3,0
Туреччина	3,8	2,0	28,6	19,8
Російська Федерація	10,8	8,9	н.д.	н.д.

Варто зауважити, що проведене порівняння даних звітів СОТ про тарифний режим серед країн світу, дозволило помітити певну тенденцію щодо зростання середньоарифметичної ставки митного тарифу серед країн-членів СОТ, але в межах зв'язаного тарифу, і це, як правило, стосується тих країн, де така ставка є нижчою в середньому за 6% (Канада, ЄС), і навпаки зменшення середньоарифметичної ставки серед країн, де цей показник становить від 9% і вище (Туреччина, Китай, Індія).

В табл. 2.2 наведено дані по деяких країнах, а також середні показники по країнам, які включалися в дослідження фахівців Світового Банку по розрахунку

Індексу обмеження торгівлі та загальних втрат ВВП країн, пов'язаних з існуючим тарифним режимом .

Таблиця 2.2

Оцінка тарифного режиму та загальних втрат ВВП країн, пов'язаних з існуючим тарифним режимом

Країна	Середньо-арифметична ставки митного тарифу	Середньо-зважена ставки митного тарифу	Індексе обмеження торгівлі	Загальні втрати ВВП країни, пов'язані з існуючим тарифним режимом (млн. дол. США)
Австралія	4,80	4,88	7,19	95
Беларусь	10,76	9,62	11,52	29
Болгарія	8,94	8,08	8,82	6
Бразилія	14,27	12,18	14,96	527
Індія	31,87	30,88	36,61	1 740
Італія	4,58	4,59	7,31	517
Канада	4,60	3,71	6,30	187
Китай	15,94	16,30	24,38	4 070
Німеччина	4,56	4,69	7,22	912
Польща	11,20	7,80	14,16	372
Румунія	17,14	15,94	21,84	188
США	4,17	3,93	15,18	7 070
Туреччина	9,25	6,41	15,99	396
Україна	6,57	4,16	8,43	40
Франція	4,57	4,65	7,51	737
Японія	3,29	3,05	6,17	512
<i>Середнє значення по досліджуваним країнам</i>	<i>10,04</i>	<i>8,95</i>	<i>13,15</i>	<i>...</i>

Виходячи з наведених даних, можна стверджувати, що обмежувальний ефект тарифного режиму в Україні є нижчим за середні показники по повній досліджуваній виборці країн і фактично відповідає рівню розвинутих країн світу. Проаналізувавши методику розрахунку Індексу обмеження торгівлі, можна

зазначити, що відповідно до неї рівень загальних втрат ВВП країни, пов'язаних з існуючим тарифним режимом, є більшим в тих країнах, де є вищим показник еластичності попиту на імпорт. В Україні такий показник за розрахунками Світового Банку становить 1,46, що є нижчим за середній по виборці країн, рівень якого є 1,67.

Ретроспективний аналіз тарифного режиму в Україні побудовано на результатах дослідження, проведеного фахівцями Світового Банку, яке в тому числі включало в себе оцінку митно-тарифної політики, що здійснювалася в Україні впродовж 2002–2012 рр., на базі розрахунку середньозваженої ставки митного тарифу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Середньозважені за обсягами імпорту ставки митного тарифу в Україні впродовж 2002–2012рр.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Усі товари	4,2	2,7	2,5	3,1	4,6	5,0	4,9	4,4	4,7	5,0	5,3
Несільськогосподарські товари	3,7	2,0	1,8	2,1	2,6	3,0	3,0	2,8	2,7	2,7	2,7
Сільськогосподарські товари	10,2	10,4	10,3	14,9	28,1	27,9	26,7	22,9	27,6	31,4	32,8

На основі представлених в табл. 2.3 результатів, зважаючи на наведені дані по рівню середньозваженої ставки мита серед країн світу, можна зробити висновок, що рівень обкладання митним тарифом в Україні в цей період загалом носив досить ліберальний характер і зазнав незначної зміни протягом досліджуваного періоду. Що стосується сільськогосподарських товарів, то як і в більшості країн світу, ситуація з обкладанням ввільним митом відрізнялася протекціоністським характером. Крім цього протягом досліджуваного періоду в Україні спостерігався процес відчутного збільшення рівня тарифного захисту відповідних товарних груп.

Треба також зазначити низку негативних явищ, які супроводжували протекціоністський характер митно-тарифної політики щодо товарних груп 1–24 УКТЗЕД: сільгосппродукція та готові харчові продукти. До них належать такі:

- 1) превалювання специфічної форми мита, яка в більшості випадків мала фактично заборонний характер;
- 2) значна диференціація ставок на однорідні товари;
- 3) високий рівень ставок митного тарифу на продукцію даних груп, які не вирощуються на Україні (кава, чай, прянощі, цитрусові, їстівні плоди, горіхи, тощо).

Щодо превалювання специфічної та змішаної ставки мита серед 1–24 товарних груп, то ця тенденція, як стверджується в дослідженні Світового Банку, заклалася в Україні в 2003 р., і в період 2003–2012рр. специфічна та змішана ставки мита “...стали домінуючими і на них припадало 80% усіх тарифних ставок” [49].

Аналіз на основі розрахунку середньозваженої ставки митного тарифу для всієї товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності дозволяє оцінити тарифний режим в Україні впродовж 2002–2012 рр., як такий, що мав ліберальний характер, навіть враховуючи значний протекціонізм щодо сільськогосподарських товарів та продукції харчової промисловості, оскільки переважну частку українського імпорту товарів все ж таки становлять несільськогосподарські товари. Але при цьому було б хибним давати таку оцінку митно-тарифному режиму, як і торговельному режиму загалом. Торговельний режим в Україні, не дивлячись на достатньо ліберальний тарифний режим, не оцінюється позитивно як в міжнародних рейтингах, так і з боку суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. В поясненні щодо оцінки торговельної політики України, як складової Індексу економічної свободи [80], зауважується, що в Україні продовжують застосовуватися непрозорі процедури митного оформлення, безпідставні та дискримінаційні вимоги щодо стандартів імпортованої продукції. Це підтверджується і тим, що суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності вказують на те, що не тарифний режим є основним обмежуючим фактором для імпорту в Україні, а процедура митного контролю, так звані пара-тарифні заходи та технічні бар’єри.

За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, який провів розрахунки індексів інтенсивності нетарифних заходів в Україні (до дослідження включалося 17 різних нетарифних заходів, що використовувалися як інструмент торговельної політики протягом 2002–2012 рр.), на основі методики запропонованої Лейрдом та Єйцем [82], індекс простого середнього значення, який розраховується як відсоток від загалу випадків, коли нетарифні заходи застосовувалися відносно імпорту, та індекс інтенсивності, зважений на обсяги імпорту, у 2012 р. становили відповідно 17,5% та 10,0%. Порівняно до деяких розвинутих країн зазначений рівень інтенсивності застосування нетарифних заходів та охоплення ними імпорту в Україні у відповідному році був навіть нижчим та відповідав в цілому середнім показникам в світі. Але при цьому сама система проходження митного контролю ставала значною перешкодою на шляху товарів як результат непрозорості існуючих митних процедур, що призводить до збільшення трансакційних витрат на шляху імпорту, пов'язаних перш за все зі зволіканням на митниці внаслідок складних та підчас безпідставних вимог щодо митного оформлення та з розповсюдженням корупції в митних органах.

Оцінюючи втрати, пов'язані з існуючим в Україні тарифним режимом, на основі методики, що включає в розрахунок показники еластичності попиту, можна зазначити, що з превалюванням частки імпорту гетерогенних товарів (наприклад, інвестиційного імпорту, замінники якого на внутрішньому ринку не виробляються), показник еластичності попиту на імпорт яких є нижчим порівняно до гомогенних або однорідних товарів, вона буде залишатися в існуючих межах. З іншого боку, можливий розвиток внутрішнього виробництва гетерогенної продукції, наприклад, розширення випуску диференційованих товарів кінцевого споживання з високим показником еластичності заміщення імпорту, може призвести до збільшення загального показника країни щодо еластичності попиту на імпорт, а отже і до зростання загальних втрат, пов'язаних з існуючим тарифним режимом. Крім цього існують значні втрати, які зазнає державний бюджет, національний споживач та виробник як результат непрозорості митно-тарифного режиму, неадекватності та складності процедур митного оформлення, особливо в

частині контролю за якістю продукції, що ввозиться, розповсюдження тіньових схем митного оформлення.

Для подолання негативних явищ в сфері обкладання ввізним митом в Україні у 2005 р. було прийнято Закон України №2775 “Про внесення змін до деяких законів України” від 07.07.2005 та Закон України №2715 “Про внесення змін до Митного тарифу України” від 23.06.2005. Метою введення даних законів було забезпечення стабільності на споживчому ринку та цінової ситуації на ньому (в тій частині, що стосується товарних груп УКТЗЕД 1–24 та відповідних змін, що вносилися Законом України №2775), переведення нелегального імпорту у легальні потоки та зменшення обсягів контрабандного ввезення відповідних товарних груп [2]. Результатом запровадження передбачених Законом № 2775 змін мало стати зменшення рівня протекціонізму щодо ввезення сільгосппродукції та готових харчових продуктів через зменшення діючої середньоарифметичної ставки митного тарифу по товарних групах 1–24 УКТЗЕД з 19,69% до 10,54%, а саме:

- по групах 1–5 з 20,88% до 9,04%;
- по групах 6–14 з 16,49% до 8,16%;
- по групі 15 з 16,67% до 9,54%;
- по групах 15–24 з 24,73% до 15,42% [2].

Такий рівень ставок, на думку фахівців, відповідає Консолідованій тарифній пропозиції України на переговорах про вступ до СОТ та був схвалений Митно-тарифною Радою.

Ситуативний аналіз щодо обкладання митним тарифом в Україні доцільно було б розпочати з оцінки змін, внесених згаданими законами. Таку оцінку було проведено нами на основі розрахунку повної та пільгової середньоарифметичної ставки митного тарифу для кожної з 97-и товарних груп УКТЗЕД (додаток Б) та загальних показників для всієї товарної номенклатури (табл. 2.4).

Виникає питання: за якою ставкою – пільговою чи повною – коректно оцінювати тарифний режим в Україні?

**Середньоарифметична ставка митного тарифу в Україні до і після
внесення законодавчих змін.**

До внесення змін		Після внесення змін	
пільгова ставка, %	повна ставка, %	пільгова ставка, %	повна ставка, %
15,59	33,32	6,60	8,89

В рамках звітів СОТ така оцінка проводиться на базі середньоарифметичної ставки митного тарифу, що застосовується в режимі найбільшого сприяння (РНС). Щодо диференціації ставки митного тарифу в Україні на повну та пільгову, то відповідно до Закону України “Про Митний тариф України” остання застосовується відносно імпорту з тих країн, з якими Україна досягла угоди про надання режиму найбільшого сприяння (РНС). За розрахунками Світового банку обсяги імпорту України з торговельними партнерами в РНС становлять більше ніж 97%. Таким чином здається доцільним і цілком коректним проводити оцінку, базуючись на показниках пільгової ставки. Необхідно також додати, що принциповою законодавчою зміною стало де-факто скасування такої диференціації. Пільгова та повна ставки були встановлені на однаковому рівні по більшості груп УКТЗЕД за винятком 50–61 товарних груп, які належать до продукції текстильної промисловості, і взагалі не охоплювалися згаданими змінами, і де така диференціація зберігається й досі.

Отже, законодавчі зміни, привели до зниження показника середньоарифметичної ставки митного тарифу більше ніж вдвічі – з 15,59% до 6,60%, що узгоджується з рівнем консолідованої тарифної пропозиції України на переговорах зі вступу до СОТ, відповідно до якої середньоарифметична ставка митного тарифу має становити 6,72% [2, 29]. Детальніший аналіз на рівні середньоарифметичної ставки по товарних групах УКТЗЕД (додаток Б) дозволяє говорити, що принаймні по 35 групах такий показник перевищує середнє значення 6,60% для всієї товарної номенклатури у 1,8 разів. Це в першу чергу стосується товарних груп 1–24, за виключенням груп: 01 – “живі тварини”; 03 – “риба і

ракоподібні”; 09 – “кава, чай, прянощі”; 10 – “зернові культури”; 13 – “камеді, смоли”; 14 – “інші продукти рослинного походження”. Майже в 2 рази вищим за середнє є значення по групі 42 “вироби із шкіри”, що цілком відбиває протекціоністську за характером політику щодо цього сектору та суміжних з ним виробництв. Також відповідний показник є вищим за середній для виробів з текстилю (групи 57, 60–70), взуття, головних уборів, парасольок тощо (групи 64–67), виробів з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла (групи 68–70) [81, 125].

Також було проведено оцінку тарифного режиму в Україні із використанням змішаної методики розрахунку середньозваженої ставки митного тарифу по всій товарній номенклатурі, використовуючи для цього показники середньоарифметичної ставки на рівні товарної групи. За цією методикою було розраховано середньозважені ставки митного тарифу в Україні з торговельними партнерами в РНС.

Таблиця 2.5

Рівень середньозваженої ставки митного тарифу по всій товарній номенклатурі в Україні в 2010–2012 рр.

2010	2011	2012
4,56 %	4,22 %	2,76 %

Одержані результати цілком відповідають показникам, отриманим із використанням методики розрахунку середньозваженої ставки митного тарифу, згаданим вище: 3,9% – оцінка Світового Банку як складової Індексу економічної свободи (рис. 2.5) та 4,16% – оцінка фахівців Світового Банку в рамках дослідження впливу митного тарифу на ВВП на базі розрахунку еластичностей імпорту по тарифних лініях (табл. 2.2).

У табл. 2.6 представлені результати розрахунку коефіцієнта стягнення мита, який визначається як співвідношення бюджетних надходжень від обкладання ввізним митом і вартості імпорту товарів.

Коефіцієнт стягнення імпортного мита у 2009–2012 рр.

	2009	2010	2011	2012
Бюджетні надходження від обкладання ввізним митом, млн грн	2143,7	2992,4	4015,3	6006,5
Вартість імпорту, млн дол США	16976,8	23020,1	28996,8	36136,3
Коефіцієнт стягнення мита	2,4%	2,4%	2,6%	3,2%

Порівняння отриманих результатів з оцінкою середньозваженої ставки митного тарифу в 2009–2012 рр., дозволяє зробити висновок про те, що фіскальна ефективність цього податку у згаданий період була не досить високою. Беручи до уваги характер і джерела статистичних даних, які застосовувалися в оцінці, враховуючи існуючі недоліки використаних методик оцінки, можна зробити припущення, що однією з причин невисокої фіскальної ефективності в цей період було розповсюдження такого явища, як імпорт товарів на територію України через вільні економічні зони (ВЕЗ). На користь цього також свідчить певне зростання фіскальної ефективності цього податку в 2012 р., який відзначився як зниженням ставок імпортного мита в другому півріччі, так і скасуванням ВЕЗ та ТПР.

За приблизними оцінками втрати державного бюджету України в результаті того, що надходження від обкладання митним тарифом поступали в неповній мірі у відповідності до існуючої структури митного тарифу та товарної структури імпорту країни протягом 2009–2011 рр. можна визначити в середньому на рівні 2,5 млрд грн кожного року [22, 25].

Низька фіскальна ефективність митного тарифу впродовж досліджуваного періоду вказує на те, що фіскальна функція не є основною, що покладається на цей інструмент державної політики в Україні. Визначення, яка саме функція покладається на митно-тарифну політику в Україні, і митний тариф зокрема, потребує проведення оцінки його протекціоністської ефективності. Оскільки за логікою державний протекціонізм вибудовується відносно вітчизняного виробника, то за доцільне вбачається проводити оцінку протекціоністської

ефективності митного тарифу в Україні. Оскільки протекціоністська функція митного тарифу реалізується через ціновий ефект, який розкривається як встановлення певного співвідношення між ціною на світових ринках та внутрішньому ринку країни, при проведенні оцінки протекціоністської функції митного тарифу в Україні для нас було важливим врахувати, що в загальному сенсі існуюча структура митного тарифу в Україні за такого співвідношення цін на імпорт та цін всередині економіки не несе протекціоністської функції, що безумовно не виключає окремі випадки протекціонізму щодо конкретних товарних позицій та категорій.

Проведений аналіз дозволив з'ясувати, що існуюча на разі в Україні структура митного тарифу загалом характеризується як не високою фіскальною, так і низькою протекціоністською ефективністю. Отримані результати свідчать про існування порівняно ліберального тарифного режиму в цей період. Крім того, оцінки торговельного режиму України, що давалися провідними міжнародними організаціями, як досить обмежувального, що стало основою для пред'явлення до неї жорстких вимог в процесі приєднання до СОТ, в тому числі і щодо зниження рівня тарифного захисту, вочевидь відносилися до обмежень, пов'язаних із застосуванням пара-тарифних заходів та технічних бар'єрів, а не існуючого в країні рівня обкладання митом. Значні вимоги щодо зменшення рівня тарифного захисту не були безперечними.

Висновки до Розділу 2

Проведені у розділі дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. З метою визначення підходу до аналізу митно-тарифної політики як складової торговельної політики держави у роботі запропоновано схему системного аналізу митно-тарифної політики як складової торговельної політики держави. Крім того, для оптимізації оцінки ефективності застосування митного тарифу в Україні запропоновано комплекс індикаторів оцінки здійснення митно-тарифної політики, зокрема таких як: середньоарифметична та

середньозважена ставки митного тарифу по товарних групах та видах економічної діяльності, коефіцієнт стягнення мита тощо.

2. Проведене порівняння рівня обкладання митом серед країн світу дозволило визначити, що рівень як середньоарифметичної, так і середньозваженої ставки ввізного мита в Україні, є дещо вищими за розвинуті країни-члени СОТ, але при цьому є практично в 2 рази нижчим порівняно до країн СНД, що не є членами СОТ.

3. Проведено розрахунки показника середньоарифметичної ставки митного тарифу в Україні до і після внесення змін до Закону України про Митний тариф., які поставили крапку в процесі наближення рівня обкладання митним тарифом в Україні до вимог, що стояли перед нею в ході приєднання до СОТ. Одержані результати засвідчили зниження ставки з 15,59% до 6,60%, що узгоджується з рівнем консолідованої тарифної пропозиції України на переговорах по приєднанню до СОТ, відповідно до якої середньоарифметична ставка митного тарифу становить 6,72%.

4. У результаті дослідження функціональних аспектів митного тарифу доведено, що існуюча на разі в Україні структура митного тарифу загалом характеризується як не високою фіскальною, так і низькою протекціоністською ефективністю. Одержані результати свідчать також про існування порівняно ліберального тарифного режиму в Україні.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО МИТНОГО ТАРИФУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми формування ефективного митного тарифу та вектори удосконалення вітчизняної митно-тарифної політики

Аналіз впливу митного тарифу на розвиток економіки України, порівняння середнього рівня обкладання митним тарифом по країнах світу не дозволяють говорити про негативний вплив лібералізації тарифного режиму в тій мірі, в якій вона відбувалася протягом останніх років, на економічний розвиток України.

Важливим питанням лишається непослідовність і неефективність реалізації державної економічної політики в Україні в сфері захисту пріоритетних секторів економіки, а також слабка результативність протекціоністської політики щодо чутливих секторів, зокрема сільського господарства та харчової промисловості. Проведений аналіз дозволяє говорити, що ефективність захисту пріоритетних секторів економіки суто за рахунок митного тарифу є низькою. Взагалі реалізація митно-тарифної політики автономно від решти аспектів державного управління в економічній сфері не дозволяє досягати тих результатів та тієї міри ефективності, які б могли бути при використанні системного підходу.

Виходячи з системного підходу, першочерговим завданням в середньостроковій перспективі має стати реалізація пара-торговельної політики, спрямованої на розвиток торговельної інфраструктури в країні, де йдеться про розбудову транспортних та торгових систем, підвищення ефективності функціонування митної системи, державних органів та інститутів, задіяних в процесі зовнішньоторговельного обміну.

Для України це означає, по-перше, що вона за рахунок свого географічного розташування вже має конкурентні переваги у міжнародній торгівлі в своєму регіоні. І, по-друге, конкурентоспроможність її експортної продукції з високим коефіцієнтом еластичності заміщення за ціною буде тим вищою на світових

товарних ринках, чим менші будуть витрати експортерів на транспортування, пакування, митне оформлення товарів тощо.

В свою чергу розвиток транспортної та торговельної структури в Україні та підвищення ефективності та прозорості митної системи, має посприяти підвищенню цінової конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України також і для імпортних товарів з високим коефіцієнтом еластичності заміщення.

Аналізуючи можливі напрями здійснення ефективної державної політики в сфері регулювання імпорту в Україні необхідно чітко розмежувати проблеми та цілі стосовно імпорту товарів споживчого попиту, імпорту сировинних товарів та напівфабрикатів і інвестиційного імпорту[81, 125].

Щодо останнього, то зрозуміло, що сьогодні в Україні існує гостра проблема в модернізації виробництва, яка не може бути вирішена за рахунок внутрішнього виробництва необхідного обладнання та устаткування, оскільки вітчизняні імпортозамінники належного рівня в більшості випадках не виробляються, що, безумовно, не слід ототожнювати з відсутністю потенціалу для такого виробництва в Україні в майбутньому. Тому здається доцільним звільнити інвестиційний імпорт від обкладання ввізним митом, крім цього необхідно підібрати ефективний механізм та ставку обкладання такого імпорту ПДВ. Щодо певних галузей може спрацювати і бути доцільним підхід, коли освоєння передового імпортного обладнання дозволить створити вітчизняну базу для реалізації так званої стратегії “слідування” або “копіювання”, і в довгостроковій перспективі можливо налагодити власне конкурентоспроможне виробництво.

Специфіка митного тарифу в сфері регулювання імпорту сировинних товарів та напівфабрикатів полягає у тому, що з огляду на гомогенність такої продукції та низьку диференціацію, еластичність попиту на її імпорт є високою, тому коливання ціни на таку продукцію на світових ринках буде мати значний вплив на ціноутворення на внутрішньому ринку, а звідси тарифний захист за рахунок адвалерної ставки митного тарифу є малоефективним. При всій позитивності зменшення частки специфічної та змішаної ставки в структурі митного тарифу України, щодо регулювання ринків таких товарів вони мають

застосовуватися, таким чином, щоб під специфічною ставкою не було завуальовано встановлення фактично заборонного мита.

Щодо товарів споживчого попиту, продукції харчової та легкої промисловості, побутової техніки, посуду, меблів тощо, то тут було б доцільно зробити певний перенос акцентів в державній політиці і трансформувати її з політики захисту вітчизняного виробника в політику забезпечення вітчизняного споживача якісною доступною продукцією та реалізації концепції промислового розвитку виробництва, орієнтованого як на локальний, так і на глобальний ринки.

Необхідним лишається також розробка ефективних підходів до реалізації ефективної державної політики в сфері регулювання імпорту в Україні, беручи за основу розмежування проблеми щодо імпорту товарів споживчого попиту, імпорту сировинних товарів та напівфабрикатів і інвестиційного імпорту [28].

Наприклад, щодо продукції харчової промисловості один з напрямів торговельної політики, зважаючи на правила СОТ, має реалізуватися через розробку чіткої ефективної системи національних стандартів якості та відповідності технічним вимогам, спрямованої на унеможливлення притоку дешевої імпортованої продукції низької якості, зважаючи на все ще порівняно низький рівень реальних доходів вітчизняного споживача. Лібералізація торговельних обмежень та поліпшення доступу на національні ринки меншою мірою впливає на високо диференційовані продукти, а тому і стратегія розвитку цієї галузі в Україні має бути спрямована на підвищення частки такої продукції в загальному обсязі виробництва. Це може бути реалізовано по двом напрямам: через стратегію розвитку компаній, які могли б використовувати зростаючу дохідність, як порівняльну перевагу, при виробництві товарів широкого вжитку, та налагодження вузько сегментного виробництва так званих товарів “естетичного споживання”, які, наприклад, в Західній Європі знаходять все більше прихильників [37, 125].

Якщо в стратегії промислового розвитку робити ставку на крупні вітчизняні компанії, які б отримували порівняльні переваги на світових товарних ринках за рахунок зростаючої дохідності та диференціації продукції, то на

певному етапі, як частина реалізації такої стратегії, існує доцільність застосування певних торговельних обмежень з ціллю розширення для таких компаній частки внутрішнього ринку для реалізації економії масштабу та подальшого їх виходу на світові ринки, використовуючи перевагу олігополістичного положення на внутрішньому ринку, хоча такий підхід вимагає зваженості.

В сенсі оцінки митно-тарифного регулювання в Україні, варто розглянути ринок товарів текстильної промисловості. Публічно дискутується проблема занепаду цього напрямку виробництва в Україні, залежності країні від імпорту та пошуку можливих шляхів розвитку, в тому числі застосовуючи інструменти зовнішньоторговельного протекціонізму. Для товарних груп 50–67 УКТЗЕД можна прослідити такі характерні ознаки обкладання митним тарифом:

- тарифна ескалація – ставка тарифу зростає по мірі зростання рівня обробки продукції;

- рівень середньоарифметичної ставки митного тарифу на продукцію кінцевого споживання (товарні групи 61–67) в середньому в 1,5 рази вищий за середньоарифметичну ставку по всій товарній номенклатурі [37, 227].

Перераховані ознаки дозволяють говорити як про наявність регулятивної, так і протекціоністської функції митного тарифу для даних товарних груп; тобто в даному випадку ціллю здійснення державної політики шляхом обкладання митним тарифом є захист ринків товарів кінцевого споживання та стимулювання ввезення проміжних товарів для подальшої обробки на території країни.

Проміжне споживання продукції текстильної та шкіряної промисловості в Україні в 2012 р., за даними статистики національних рахунків, на 46,2% забезпечувалося за рахунок імпорту, кінцеве – на 46,5%. Аналіз географічної структури імпорту 61–67 товарних груп (товари кінцевого споживання – одяг, взуття, головні убори, парасольки тощо) в 2012 р. показав, що більша частка (56,6% від загалу) надходить з Китаю (при цьому обсяги такого імпорту в Україну в 2009 р. зросли в постійних цінах відносно 2008 р. в 15,7 разів, що відбиває загальні світові тенденції), 12,6% та 5,1% – з Туреччини та Італії відповідно.

Загалом на ці три країни припадало 74,3% від загального обсягу імпорту по даних товарних групах [28, 82].

Для того щоб проаналізувати ефективність здійснення митно-тарифної політики в Україні на ринках кінцевої продукції текстильної та шкіряної промисловості, доцільно умовно поділити його за ціновою категорією на 3 сегменти:

- низький – товари широкого вжитку низької або середньої якості, переважно вироблені зі штучних матеріалів, що реалізуються в точках роздрібною торгівлі за мінімальних умов пристосованості і комфорту для споживача;

- середній – товари широкого вжитку середньої або високої якості, вироблені як зі штучних матеріалів, так і з натуральних матеріалів під відомими світовими брендами, що виробляють товари широкого вжитку, які реалізуються в фірмових або мультибрендових магазинах з усіма належними умовами відповідно до світових стандартів;

- високий – товари естетичного споживання, високої та дуже високої якості, які належать до ексклюзивних світових брендів та реалізуються в фірмових або мультибрендових магазинах.

Включати високий сегмент до аналізу не має сенсу, оскільки на ньому має місце нецінова конкуренція, а отже і митний тариф не має реального впливу на його розвиток. Найширшим сегментом в Україні є низький сегмент. Причинами цього в першу чергу є низький рівень купівельної спроможності більшості населення та неефективна державна політика щодо вимог до стандартів якості продукції. На середньому ж сегменті відмічається парадоксальна ситуація: при зростанні доходів населення в великих містах протягом останніх 5-и років кількість представлених в Україні брендів в цьому сегменті значно менша, ніж в країнах ЄС; при цьому ціни на аналогічну продукцію на українському ринку в 1,5–2 рази вищі порівняно до європейських. З одного боку, така ситуація певною мірою консервується за рахунок невисокої конкуренції всередині сегмента, але з іншого боку, її покращення мало б стимулюватися за рахунок конкуренції за споживача з низьким сегментом.

Питання полягає в тому, які чинники зумовлюють встановлення ціни в цьому сегменті українського ринку в 1,5–2 рази вищою порівняно до середньоєвропейської, і чи є таким чинником система непрямого оподаткування імпортованих товарів. Що стосується ПДВ, то існуюча наразі в Україні ставка у 20% є небагато вищою за середню по ЄС, яка складає 19,4% [35]. Інше питання, що база нарахування ПДВ на імпортовані товари в Україні є кумулятивною, в неї включаються крім вартості імпорту вартість обкладання імпортованим тарифом та митних зборів. Стосовно частки вартості транспортування до кордонів України в ціні продукції, то враховуючи масштаби компаній, які володіють згаданими брендами, рівень диференціації їх продукції, оптимізації географії розміщення виробничих потужностей, якість менеджменту, в тому числі в сфері логістики, можна стверджувати, що вона не відрізнятиметься від країн ЄС або відрізнятиметься незначно. Оцінити вплив непрямого оподаткування імпорту на зростання ціни продукції середнього сегменту українського ринку порівняно до ціни, що формується на ринках ЄС, можна на рівні 14%. Така оцінка зроблена на базі значення середньоарифметичної ставки митного тарифу по товарних групах 61–67 в Україні, яка дорівнює 10,63%, враховуючи кумулятивну базу нарахування ПДВ, але вона не пояснює, чому ціни на українському ринку в даному сегменті в 1,5–2 рази вище за середньоєвропейські. Поясненням цього може бути торгово-транспортна націнка, яка не в останню чергу пов'язана з адміністративними витратами на розмитнення товарів, організацію та ведення бізнесу (оренда торгових та складських приміщень, доставка товарів всередині країни тощо). Метою нашого аналізу було дослідити вплив митного тарифу та непрямого оподаткування в цілому на формування ціни на внутрішньому ринку в окремо взятому сегменті, в результаті чого було показано через відповідні оцінки, що такий вплив не є вирішальним.

Загальний висновок, який можна зробити щодо результативності державної політики в сфері регулювання ринку товарів текстильної та шкіряної промисловості, полягає в тому, що вона є незадовільною, принаймні, що стосується товарів кінцевого споживання попиту (одяг, взуття, головні убори). В

низькому ціновому сегменті цього ринку недостатня увага приділена контролю за якістю продукції та її стандартизації. Зростання попиту в останні роки, обумовлене підвищенням доходів громадян, не могло бути задоволено за рахунок внутрішнього виробництва, що призвело до значного зростання імпорту, в тому числі з Китаю. В середньому сегменті майже не представлені ані товари, вироблені на внутрішньому ринку, ані вітчизняні бренди принаймні регіонального рівня, а слабо розвинута конкуренція впливає на занадто високий рівень цін. Перераховані проблеми неможливо вирішити суто за рахунок митно-тарифної політики, тому хоча їй і притаманні і регулятивний зміст, який як зазначалося вище, проявляється через тарифну ескалацію, і протекціоністська складова, для досягнення бажаного результату цього недостатньо [81, 125].

Залишається питання яким має бути місце України в міжнародній спеціалізації в сфері виробництва текстилю, одягу та взуття? Стратегія в цьому випадку може різнитися в залежності від того, чи здатна Україна з часом запропонувати власні конкурентоспроможні бренди або інший шлях – створити умови для розвитку в Україні виробничої бази для обслуговування існуючих світових брендів. Це ж саме стосується виробництва побутової техніки, щодо якої імпортні тарифи також було знижено у зв'язку з фактичною відсутністю імпортозаміщуючого виробництва. Зниження мита та спрощення структури митного тарифу в цьому випадку є цілком позитивним явищем. Поточною ціллю торговельної політики в такому випадку має бути забезпечення рівних умов для імпортерів, що передбачає скасування будь-яких пільг при імпорті відповідної продукції та встановлення мита на помірному рівні, що дозволяло б уникнути масового контрабандного ввезення.

Розробка ефективної структури митного тарифу у відповідності до стратегії національного промислового розвитку відбиває підходи до здійснення митно-тарифної політики з позицій товарної структури зовнішньої торгівлі країни. Не менш важливою є розробка ефективної структури митного тарифу з позицій географічної структури зовнішньої торгівлі, де визначальним чинником є

зовнішньополітичний курс, який реалізує країна, а митно-тарифна політика є похідною від нього.

Завдання, яке ставилося нами в рамках цього дослідження, полягає у тому, щоб з'ясувати, яким саме чином зовнішньополітичний курс розвитку України буде впливати в середньостроковій перспективі на формування структури митного тарифу.

Визначальними у формуванні та здійсненні митно-тарифної політики, як і торговельної політики загалом, є поглиблення інтеграційних процесів в Україні.

Спираючись на результати проведеного нами аналізу змін, які мали місце в Україні за останні роки в реалізації митно-тарифної політики, можна зробити припущення, що рушійною силою у принципових змінах в структурі митного тарифу може стати підписання регіональної інтеграційної угоди незалежно від того, у якому напрямку таку угоду буде укладено. Одна з найпростіших форм економічної інтеграції – угода про вільну торгівлю – у випадку інтеграції з ЄС приведе до скасування тарифних бар'єрів у торгівлі товарами між Україною та країнами об'єднання, у випадку поглиблення інтеграції з країнами СНД – обговорюється, зокрема остаточне скасування виключень з угод про вільну торгівлю, які сьогодні роблять їх недостатньо ефективними у сприянні розвитку міжнародної торгівлі в цьому регіоні і поглибленні регіональної інтеграції.

Приєднання до СОТ хоча і є важливим чинником, що має вплив на розвиток зовнішньої торгівлі України, на її місце на світових ринках товарів та послуг і взагалі на розвиток економіки, але не є вирішальним. Адже існуючий світовий досвід вказує на справедливність твердження, відповідно до якого перевагами від членства в СОТ користуються країни з розвинутою економікою, щодо решти, то їх переваги від членства не є однозначними [61].

Даючи власну оцінку тому, чи може Україна вдало скористатися такими перевагами, враховуючи всі аспекти процесу приєднання та виходячи з досвіду країн-членів організації, нам вбачається, що це можливо тільки у випадку, якщо вступ до СОТ стане відправною точкою у поглибленні регіональної економічної інтеграції країни.

Одним із найпоширеніших економічних заходів регулювання міжнародних економічних відносин є митний тариф, який може бути як засобом економічного тиску на певні держави, так і засобом створення режиму найбільшого сприяння з політичних мотивів.

Домінуючими функціями застосування митного тарифу є акумуляція доходів та захист національного ринку від іноземної конкуренції. Моделі використання митного тарифу з метою виконання фіскальної функції можуть бути найрізноманітнішими. Одна з них базується на обов'язковому впровадженні мита відносно товарів широкого вжитку. При цьому ставки мита утримуються на низькому рівні з метою максимізації митних надходжень до Державного бюджету. Низькі ставки мита стимулюють імпортерів до офіційного отримання імпортного вантажу, а не до пошуку контрабандних шляхів. Окрім того, широке охоплення імпортом митом великої кількості товарних позицій надає можливість країні мати певний рівень доходів.

Фіскальної мети може бути досягнуто через митне оподаткування тільки певної категорії товарів. З метою збереження необхідного рівня митних надходжень ставки мита мають бути значно вищі, ніж у першому варіанті. Можливе також використання варіанта впровадження єдиної низької ставки мита на всі товари, що перетинають митний кордон країни незалежно від напрямку руху, – експорт, імпорт, транзит. Проте цей захід зумовить тимчасовий фіскальний ефект, оскільки реакція торговельних партнерів буде адекватною, що знизить обсяги зовнішньоекономічної діяльності [81, 125].

Імпортне мито забезпечує ефект захисту, оскільки митний тариф знижує насамперед цінову конкурентоспроможність товару, відносно якого він застосовується. Зі збільшенням ставки мита зростає його протекціоністська спрямованість як інструменту зовнішньоторговельної політики, тобто мито – це вид державного непрямого податку, який справляється з імпорту, експорту і транзиту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей та предметів, що перетинають кордон у визначених державою пунктах під контролем митних служб.

Механізм застосування митного тарифу складається з декількох елементів: товарна класифікація об'єкта оподаткування, методи оцінки вартості оподатковуваних товарів, методи визначення країни походження товарів, процедура застосування митних ставок. Тому ефективно застосування митного тарифу не обмежується простою зміною рівнів митних ставок. Досягнення певних цілей: протекціоністських чи фіскальних можливе за умови використання всіх елементів митного тарифу.

За результатами дослідження визначено основні критерії, які дають змогу чітко класифікувати види митного тарифу, – мета і функціональність застосування; вплив на економіку; походження; напрям руху; спосіб нарахування; принцип обмеження; період застосування; спосіб застосування митних ставок; типи митних ставок [56, 49].

За запропонованими ознаками можна класифікувати застосування будь-якого митного тарифу щодо певних товарів чи предметів, що надає можливість проаналізувати весь спектр причинно-наслідкових зв'язків при запровадженні митного тарифу. Таким чином, мито – це вартісна категорія, яка є основним фактором, який підвищує ціну конкретного імпортного (експортного) товару при його надходженні на національний ринок країни і дає змогу національним виробникам підвищувати загальний рівень цін на вітчизняні товари й отримувати додатковий прибуток. Тому потрібен індивідуальний підхід до обґрунтування мита з кожного конкретного товару на основі аналізу національних та інтернаціональних витрат і цін.

Якщо мито визначається на основі різниці між світовими і національними цінами, то в даній ситуації митний тариф виконує насамперед фіскальну функцію – формування дохідної частини Державного бюджету і є стабілізуючим фактором, тобто вирівнює умови конкуренції для імпортних і національних товарів, не надаючи переваг жодному з них.

У разі встановлення мита вище різниці між національними і світовими цінами, що обмежує допуск на національний ринок імпортних товарів, митний тариф виконує протекціоністську функцію.

Якщо ж ввізне мито встановлено нижче різниці між національними і світовими цінами, то створюються сприятливі умови для іноземних товарів й виконується функція стимулювання імпорту товарів до країни.

Однакова за розміром митна ставка для різних товарів не означає, що митний тариф має однакову функціональну спрямованість. Тільки встановлення безпосередньої залежності між внутрішніми та зовнішніми цінами дає змогу визначити кінцевий ефект застосування митного тарифу. Залежність співвідношення цін засвідчує, що для одних товарних груп мито виконує захисну функцію, для інших – регулятивну, а для окремих створює конкурентні умови виробництва як національних, так й іноземних підприємств.

Оскільки величина ставки мита кількісний показник, то за його допомогою повною мірою визначати ефективність використання митного тарифу як інструменту державного регулювання економічної ситуації у сфері міжнародних економічних відносин неможливо [81, 125].

З огляду на те, що тарифні ставки в усіх країнах диференційовані залежно від конкретного об'єкта оподаткування, особливого значення набуває визначення ефективного, тобто реального, а не номінального рівня захисту.

Номінальна ставка митного тарифу може бути тільки додатною, ефективна ставка може бути як додатною, так і від'ємною у разі, якщо тариф на імпорتنі компоненти значно перевищує кінцеву продукцію.

Застосування митного тарифу як регулятивного заходу зовнішньоторговельної політики передбачає створення не тільки ефективної захисної системи національного ринку, але й визначення оптимальних напрямів стимулювання реалізації економічних інтересів через систему митно-тарифних відносин. Використовуючи ті чи інші митні пільги у тарифній системі, методи тарифної ескалації та деескалації, держава регулює пропорції в економічній структурі виробництва, обміну, розвитку продуктивних сил, сприяє створенню в країні оптимальної структури споживання.

Міжнародна практика свідчить, що граничний рівень оподаткування митом не повинен перевищувати 30%, оскільки у протилежному випадку

найімовірніше відбуватиметься зменшення надходжень мита до бюджету. Тобто закономірність, обґрунтована А. Лаффером, справджується і для мита. Ефективний рівень митно-тарифного захисту є невисоким – не більше 10–15% [14, 41]. З метою успішної інтеграції у світовий господарський простір Україна приводить митно-тарифне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами, що, перш за все, передбачає поетапне зменшення митних тарифів.

Щодо митно-тарифних пільг варто зазначити, що наслідки їх запровадження у сфері тарифного регулювання міжнародних економічних відносин – неоднозначні. З одного боку, позитивні зміни відбуваються у структурі зовнішньоекономічних зв'язків, з іншого – має місце негативний вплив на економічну ситуацію в країні, оскільки від системи пільгового режиму сплати ввізного мита, яким користуються понад 200 суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (чорнобильські організації, підприємства з іноземними інвестиціями, банківські установи, релігійні організації, установи та організації, які забезпечують діяльність вищих органів державного управління та ін.), втрачає, насамперед, Державний бюджет.

Головним недоліком системи пільг є те, що порушуються умови функціонування конкуренції як рушійної сили формування ринкової моделі господарювання. Це виявляється не тільки в тому, що збільшення кількості пільговиків переносить тягар податкового тиску на меншу кількість платників, а й у тому, що за наявності пільг велика частка високоліквідних товарів ввозиться в Україну через комерційні структури, що користуються пільгами. Основним видом діяльності окремих суб'єктів господарювання стала власне реалізація їх пільгового статусу. З огляду на це, оцінка діючої вітчизняної системи митно-тарифних пільг та їх критичний перегляд на предмет скасування необґрунтованих, дозволить не тільки збільшити суму мита, що надходить до бюджету, але й вирішити інші економічні проблеми внаслідок підвищення ефективності застосування мита як інструмента регулювання зовнішньої торгівлі.

Важливо зазначити, що міжнародні торговельні організації, зокрема СОТ, виступають за мінімізацію митних пільг, в тому числі і тарифних. Проте, митно-тарифні пільги існують у багатьох країнах. Оскільки при наданні податкових пільг необхідно керуватися науково обґрунтованим підходом, вважаємо, що доцільно переглянути систему митно-тарифних пільг в Україні. На нашу думку, не всі пільги щодо оподаткування митом в Україні є доцільними та ефективними. Зокрема, вважаємо, що доречно відмінити пільги з експортного мита, окрім гуманітарної допомоги, оскільки вивізне мито вводиться у виключних випадках з метою захисту окремих пріоритетних галузей економіки і повинно носити тимчасовий характер. Тарифні пільги у відношенні експорту створюють можливість ухилення від сплати експортного мита, зводять нанівець спроби реалізації його регулюючого потенціалу. Більш того, відмова від надання тарифних пільг щодо сплати експортного мита дозволила б мобілізувати до державного бюджету додатково понад 250 млн. грн. на рік.

У якості висновків зазначимо, що скасування необґрунтованих та недоцільних пільг дозволить не тільки збільшити суму надходжень до бюджету, але й вирішити інші економічні проблеми внаслідок підвищення ефективності застосування митного тарифу як інструмента торговельної політики держави.

Наслідки політики держави у сфері митного регулювання (обмеження чи стимулювання) імпорту у періоді, що аналізувався, засвідчують, що зміни у ставках мита, що здійснювалися в Україні, і зміни обсягів імпорту були неадекватними [81, 125]. Обсяги імпорту переважно змінювалися не завдяки цілеспрямованим заходам держави у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а під дією певних факторів, а також власних мотивів тих чи інших суб'єктів регулювання, які здійснювали державну політику в даному періоді. Тому формування чинного на певний відрізок часу митного тарифу має провадитися, виходячи не лише з економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання, а з урахуванням, насамперед, загальнодержавних інтересів

залежно від реального стану економіки країни. Необхідно враховувати, такі фактори, як конкурентоспроможність вітчизняної продукції, можливість внутрішнього виробництва та строків освоєння продукції, ступінь дефіцитності товару, рівень його виробничої та соціальної значущості, збереження та створення нових робочих місць, можливості залучення іноземних та стимулювання внутрішніх інвестицій. Водночас, варто зауважити, що врахування цих чинників може призвести до відхилення від базової ставки митного тарифу. Періодичність корегування діючих на певний момент часу ставок митного тарифу повинна визначатися на базі динаміки розвитку економіки країни.

3.2. Напрями підвищення ефективності функціонування митного тарифу в умовах лібералізації регуляторної політики держави

Ефективним інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності є митний тариф, раціоналізація якого сприятиме підвищенню ефективності реалізації зовнішньоторговельної та економічної політики держави. З огляду на проведені дослідження, у роботі визначено, що митний тариф виконує важливі для держави функції – фіскальну, стимулюючу, регулюючу, захисну (протекціоністську). Від пріоритетності тієї чи іншої функції залежить спрямованість роботи щодо підвищення його ефективності у митно-тарифному механізмі регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Універсальних принципів побудови митного тарифу не існує, оскільки завдання, які перед ним ставляться, можуть бути суперечливими, як і інтереси учасників процесу створення тарифу. Проте у сучасному світі фіскальний пріоритет тарифних методів змінюється акцентом на регулюючу і захисну функції.

Як видно з табл. 3.1, в Україні переважає фіскальна спрямованість митного тарифу та й митного оподаткування загалом, оскільки надходження від митних платежів складають значну частку у доходах Державного бюджету

України, питома вага цих надходжень за аналізований період коливається в межах від 29,4% до 41,5%.

Таблиця 3.1

Показники виконання Державного бюджету України за 2006-2012 роки*

Показники	Роки						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи Державного бюджету України (млн. грн.)	133521,7	165942,1	231686,3	209700,3	240615,2	314616,9	367616,0
у тому числі податкові надходження (млн. грн.)	94811,5	116670,8	167883,4	148915,6	166872,2	261605,0	301605,0
у тому числі митні платежі (млн. грн.)	41173,9	54119,5	96047,2	83115,9	85910,0	114800,0	151500,0
у тому числі ввізне мито (млн. грн.)	6972,7	9588,9	11932,8	6328,8	8556,4	10462,8	12762,5
Питома вага митних платежів у загальній сумі доходів ДБУ, %	30,8	32,6	41,5	39,6	35,7	36,5	41,2
Питома вага ввізного мита у загальній сумі доходів ДБУ, %	5,2	5,8	5,2	3,0	3,6	3,3	3,5
Питома вага ввізного мита у загальній сумі податкових надходжень, %	7,4	8,2	7,1	4,2	5,1	4	4
Питома вага ввізного мита у загальній сумі митних платежів, %	16,9	17,7	12,4	7,6	10,0	9,1	8,5

*Складено на основі даних Державної служби статистики України [46] та Міністерства економічного розвитку і торгівлі [47]

Дані табл. 3.1 доводять, що доходи від ввізного мита також складають доволі значну частку у податкових надходженнях та доходах до Державного бюджету України загалом, особливо до 2008 року, проте цей показник значно коливається за роками: якщо у 2007 році частка ввізного мита у загальній сумі податкових надходжень складала 8,2%, то у 2009 тільки 4,2%. Надходження від ввізного мита зростали протягом 2005-2008 років, що пов'язано також із зростанням товарного імпорту в Україну (рис. 3.1, 3.2).

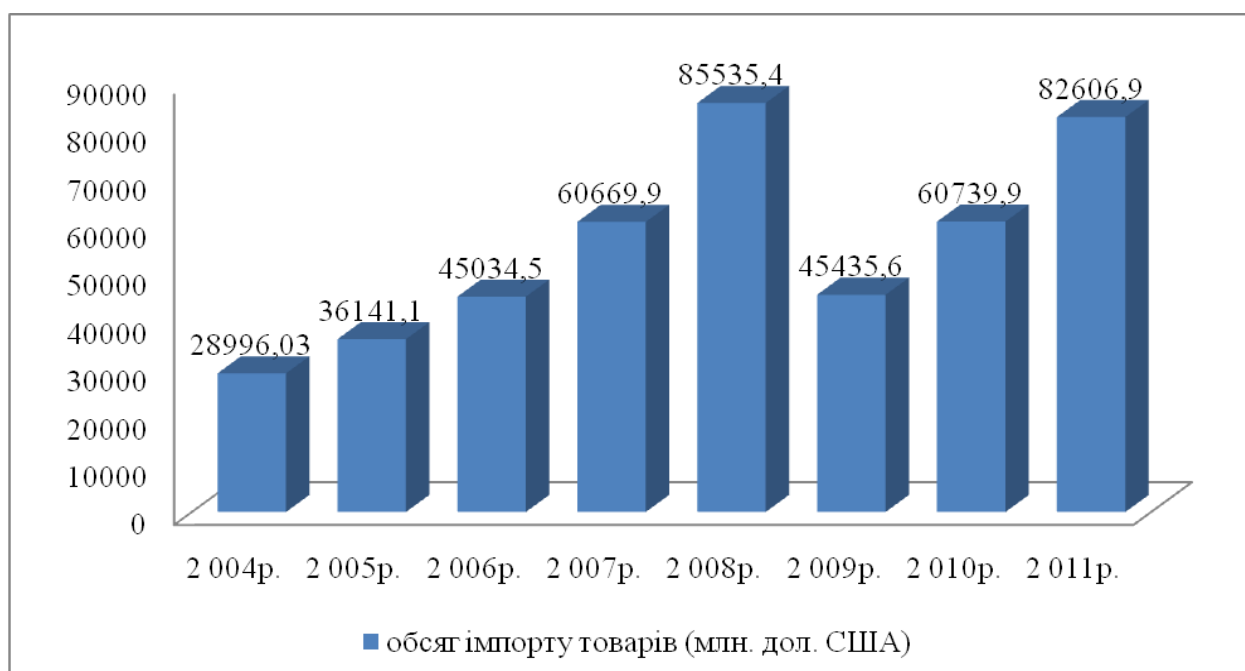

Рис. 3.1. Динаміка обсягу товарного імпорту в Україну за 2004-2011 роки *

* Складено на основі даних Державної служби статистики України [46]

Значне зниження доходів від ввізного мита у 2009 році пов'язане зі скороченням майже вдвічі відповідно до 2008 року імпорту, насамперед унаслідок впливу світової економічної кризи, що спричинило девальвацію національної валюти та обумовило падіння внутрішнього попиту.

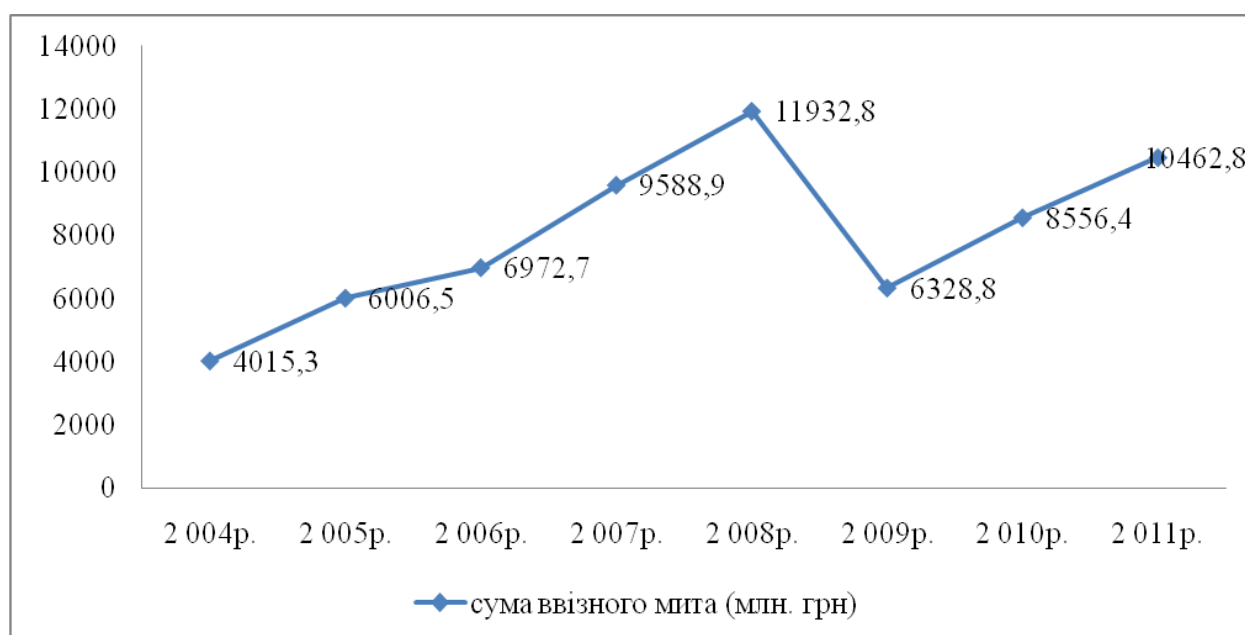

Рис. 3.2. Динаміка сум ввізного мита за 2004-2011 роки *

* Складено на основі даних Державної служби статистики України [46]

Крім того, з 16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом СОТ і відповідно до зобов'язань перед цією організацією була змушена змінити ставки ввізного мита відповідно до рівня, визначеного Графіком тарифних зобов'язань України, який встановлено Законом України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі" від 10.04.2008р. № 250-VI [53].

Після вступу України до СОТ відповідно до Графіка тарифних зобов'язань України перед СОТ середньоарифметична ставка ввізного мита по всьому Митному тарифу має зменшитись до 2014 року до 4,96 %.

У результаті зміни ставок ввізного мита на товари відповідно до рівня, визначеного Графіком тарифних зобов'язань України перед СОТ на 2009 рік, порівняно із 2008 роком середньоарифметична ставка ввізного мита по всьому Митному тарифу зменшилась з 5,45 до 5,43 %, у тому числі на продовольчі товари – з 9,16 до 9,15 %, на промислові товари – з 4,22 до 4,18 %; на 2010 рік, середньоарифметична ставка ввізного мита по всьому Митному тарифу зменшилась з 5,43 до 5,42 %, у тому числі на продовольчі товари – з 9,15 до 9,14 %, на промислові товари - з 4,18 до 4,16 %; на 2011-2013 роки ставки ввізного мита будуть зменшені тільки за окремими товарними підкатегоріями УКТЗЕД, що не призведе до зменшення рівня середньоарифметичної ставки мита по всій товарній номенклатурі [51].

Уведення в дію ставок ввізного мита, передбачених зобов'язаннями України перед СОТ, призвело до лібералізації Митного тарифу України через збільшення застосування нульових ставок мита, зменшення специфічних ставок, зниження загального рівня оподаткування за адвалерними ставками та практично скасування комбінованих ставок мита. У 2012 році у Митному тарифі України спостерігається наступна ситуація: кількість нульових ставок 4010 шт., що становить 36,3% від загальної кількості ставок ввізного мита; кількість специфічних ставок ввізного мита зменшилася до 163 шт. (у 4 рази менше); комбіновані пільгові ставки ввізного мита замінено на адвалерні. Також у Митному тарифі України суттєво знижена кількість ставок, які

мають заборонний рівень ввізного мита. Кількість товарних підкатегорій, на які ставки ввізного мита встановлено більше ніж 15%, зменшилася на 24 % (з 414 шт. до 314 шт.) [51; 52]

На сьогодні наявні суперечності між необхідністю формування доходів держави і потребами економічного розвитку є наслідком того, що в Україні поки що не розроблена наукова концепція захисту національного товаровиробника в напрямку обґрунтованості визначення розміру ставок мита та рівня їх диференціації, а також системності застосування митних платежів загалом.

Як уже зазначалося, у сучасних умовах Митний тариф України виконує роль суто фіскального інструменту. Інші його завдання, такі, як прискорення розвитку зовнішньої торгівлі, підвищення ефективності функціонування митно-тарифного механізму регулювання ЗЕД, застосування митних тарифів як захисних засобів від недобросовісної іноземної конкуренції, не є першочерговими. Це стало однією з основних причин відставання регулюючої та захисної його функцій, що не сприяє удосконаленню зовнішньої торгівлі.

Для того, щоб змінити ситуацію і орієнтувати митний тариф на виконання регулюючої та захисної функцій, необхідна зміна стратегічних орієнтирів щодо розробки митно-тарифної системи, яка б враховувала розумне співвідношення між фіскальною, регулюючою та захисною функціями в митній політиці.

На сьогодні членство України в СОТ характеризується лібералізацією імпортного режиму, який не завжди має позитивні наслідки для держави. Мінімізувати несприятливі наслідки від лібералізації митного тарифу можна шляхом застосування комплексу дій щодо його вдосконалення, з урахуванням норм системи ГАТТ/СОТ, національної політики митного регулювання імпорту, у тому числі спрямованих на забезпечення можливого застосування Україною спеціальних захисних заходів у формі додаткового мита (антидемпінгового, спеціального чи компенсаційного), передбачених у рамках СОТ.

Крім цього, варто зазначити, що минуло 5 років членства України в СОТ, а відповідно до статті XXVIII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) не раніше ніж через 3 роки держава може шляхом переговорів та досягнення домовленості змінити чи скасувати поступку, внесenu до відповідного розкладу, доданого до цієї Угоди [17]. Це означає, що зв'язані тарифні ставки можуть бути підвищені або відкликані відповідно після трирічного членства України у СОТ та при виконанні певних умов. Основний принцип зміни тарифних поступок полягає в тому, що в разі початку переговорів з приводу зміни зв'язаних розмірів тарифних ставок, які зафіксовані у розкладах тарифних зобов'язань, сторони мають прагнути зробити компенсаційну поступку відносно інших товарів з метою збереження загального рівня взаємних та взаємовигідних поступок. Країна-член СОТ, яка має намір змінити або відкликати поступку, повинна провести переговори із сторонами, які мають першочергові переговорні права та є зацікавленими у поступках.

З урахуванням зазначеного часового аспекту в Україні розпочато роботу у цьому напрямку, зокрема Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі [54] утворено Міжвідомчу робочу групу з вивчення питання внесення змін до ставок ввізного мита у рамках угод СОТ. Причому Україна зарезервувала право на проведення переговорів щодо перегляду домовленостей стосовно рівнів зв'язаних ставок мит в рамках угод СОТ протягом трирічного періоду, починаючи з 1 січня 2012 року [52].

При підготовці проведення процедури ініціювання перегляду домовленостей необхідно визначити перелік товарів, на які доцільно підвищити мито; визначити країни, що мають першочергові переговорні права з доступу на ринок; провести аналіз експортно-імпортних операцій щодо торгівлі цими товарами; визначитись, на які компенсаційні поступки Україна може піти в обмін на збільшення мита за відповідними товарами (врахувавши інтереси відповідних українських галузей – виробників); здійснити аналіз щодо загального впливу на економіку України від перегляду зобов'язань тощо.

У цьому контексті важливою вимогою розробки ефективного механізму митно-тарифного регулювання є постійний моніторинг і аналіз наслідків змін ставок митного тарифу. Такий аналіз дає можливість співвідносити зміни митно-тарифної системи під впливом зміни ставок мита, а також дає можливість оцінити споживчу та виробничу еластичність щодо варіації митного тарифу. Якщо виробництво і споживання мають високий рівень еластичності до змін митного тарифу, то це є підставою промислового зростання і вказує на регулюючий ефект від зміни ставок митного тарифу. У протилежному випадку можна говорити про фіскальну функцію мита більшою мірою, ніж про регулюючу.

Регулюючу функцію митного тарифу можна реалізувати не лише кількісним обґрунтуванням величини ставок мита, які обмежують або стимулюють ввезення певних товарів, а й встановленням певного співвідношення їх рівнів на товари, що відрізняються ступенем переробки, тобто застосування принципу тарифної ескалації.

Структура митних тарифів у багатьох країнах забезпечує захист інтересів насамперед вітчизняних виробників готової продукції, не перешкоджаючи при цьому ввезенню сировини, напівфабрикатів та комплектуючих. При цьому для захисту вітчизняних товаровиробників готової продукції і стимулювання ввезення сировини і напівфабрикатів використовується деталізована диференціація ставок мита залежно від товарних груп і конкретних виробів з урахуванням потреби в імпорті, рівні національних і світових цін, яка дає змогу застосовувати принцип тарифної ескалації – підвищення рівня митного оподаткування товарів у міру зростання ступеня їх обробки [20, с. 127]. Чим вище відсоткове зростання ставки мита із просуванням товару від сировини до готової продукції, тим вищий ступінь захисту виробників готової продукції від зовнішньої конкуренції.

На сучасному етапі науково і економічно обґрунтовані ставки ввізного мита повинні сприяти підсиленню конкурентних позицій держави на міжнародному ринку та визначатися не доходами держави, а рівнем доданої

вартості в конкретній галузі економіки, що захищається, тобто встановлення мита повинно сприяти перерозподілу доданої вартості від іноземних товаровиробників до національних, що можливо лише при розвитку вітчизняного виробництва, реалізації принципу тарифної ескалації та заохоченні імпорту високотехнологічного обладнання. Крім того, ввізне мито повинне вирішувати завдання захисту від несприятливого впливу іноземної конкуренції та одночасно забезпечувати позитивний вплив останньої щодо стимулювання підвищення якості товарів національних товаровиробників, зниження рівня витрат у галузях, використання прогресивних технологій і сучасних матеріалів.

Застосування тарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі в межах вимог СОТ для захисту національних економічних інтересів держави вимагає розробки на науковій основі економічно обґрунтованого митного тарифу, який би відповідав міжнародним вимогам та створював умови для підвищення ефективності його функціонування в напрямку сприяння інтересам національних товаровиробників, через запровадження дієвого механізму встановлення оптимальних ставок митного тарифу та розробку методичних основ обґрунтування і розрахунку ставок ввізного мита у ньому на основі принципів диференціації та ескалації тарифу, активізації переговорного процесу з СОТ щодо тарифних поступок для України тощо. Зазначене вище слугуватиме загальною передумовою надання митному тарифу України спрямованості на посилення позитивного регулюючого впливу на зовнішню торгівлю та на створення умов для підвищення захисту внутрішнього ринку та економічних інтересів вітчизняних підприємств [61].

Крім того, аналіз впливу митного тарифу на розвиток економіки країни доводить необхідність зменшення ставки мита або звільнення від оподаткування ввізним митом високоякісного і високотехнологічного імпортного обладнання, яке в Україні не виробляється чи виробляється в незначних обсягах. Це дасть змогу підвищити рівень технологічної оснащеності підприємств, що відповідно позитивно вплине на конкурентоздатність вітчизняних товарів. Резервом зменшення рівня окремих митних ставок у

національному митному тарифі є також товари “критичного імпорту”. Потрібно стимулювати вітчизняне виробництво, залежне від імпорту сировини або комплектуючих, які не виробляються в Україні чи виробляються у незначних обсягах, шляхом скасування або встановлення низьких ставок імпортного мита на відповідні товари.

Разом із цим, маніпулюючи митними ставками, держава може безпосередньо впливати і на інвестиційний клімат. Оскільки сьогодні Україна перебуває в умовах гострого дефіциту власних інвестиційних ресурсів, то для забезпечення сприятливого режиму інвестування в національному законодавстві передбачаються окремі пільги для нерезидентів [81, 125].

У якості висновків необхідно зазначити, що регулюючий потенціал національного митного тарифу на даному етапі реалізується неповною мірою внаслідок відсутності довгострокової та чіткої зовнішньоторговельної стратегії, що спричиняє невпевненість і невизначеність як у митній політиці, так і в економічній політиці країни в цілому; відсутності в Україні єдиної державної автоматизованої системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, що негативно впливає на прийняття рішень у сфері зовнішньої торгівлі як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання. Основними напрямками вирішення цих проблем є:

1. розробка довгострокової стратегії зовнішньої торгівлі, спрямованої на захист національного товаровиробника та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності;

2. відпрацювання урядом науково обґрунтованого підходу до встановлення рівня митних тарифів, оптимізація яких сприятиме розвитку зовнішньої торгівлі та дозволить забезпечити необхідний рівень захисту вітчизняного виробництва.

Висновки до Розділу 3

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що перспективними напрямками формування ефективного митного тарифу в Україні є:

1. Розробка довгострокової стратегії зовнішньої торгівлі, спрямованої на захист національного товаровиробника та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності.

2. Застосування науково обґрунтованого підходу до встановлення рівня митних тарифів, оптимізація яких сприятиме розвитку зовнішньої торгівлі та дозволить забезпечити необхідний рівень захисту вітчизняного виробництва. Формування чинного митного тарифу має провадитися через запровадження дієвого механізму встановлення його оптимальних ставок та розробку методичних основ обґрунтування і розрахунку ставок ввізного мита у ньому на основі принципів диференціації та ескалації тарифу, а також активізації переговорного процесу з СОТ щодо тарифних поступок для України, що слугуватиме посиленню його позитивного регулюючого впливу на зовнішню торгівлю та на створення умов для підвищення захисту внутрішнього ринку та економічних інтересів вітчизняних підприємств.

3. Зменшення податкового навантаження митом шляхом розширення бази оподаткування, в тому числі і за рахунок скорочення пільг, а також за рахунок зменшення високих ставок мита до їх оптимального рівня.

4. Критичний перегляд вітчизняної системи митно-тарифних пільг на предмет скасування необґрунтованих, дозволить не тільки збільшити суму мита, що надходить до бюджету, але й вирішити інші економічні проблеми внаслідок підвищення ефективності застосування мита як інструмента регулювання зовнішньої торгівлі.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведено теоретичні узагальнення та отримано нові вирішення наукових проблем, що виявляються у визначенні перспективних напрямів формування оптимального митного тарифу в Україні. Це дало можливість сформулювати наступні висновки теоретичного та науково-практичного характеру:

1. У процесі дослідження економічної природи митного тарифу визначено, що останній являє собою систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. Відтак, будучи інструментом зовнішньоторговельного регулювання, митний тариф може бути як засобом економічного тиску на певні держави, так і засобом створення режиму найбільшого сприяння з політичних мотивів.

2. Проведений аналіз досліджень зарубіжних вчених щодо оцінки процесів лібералізації міжнародної торгівлі в рамках ГАТТ/СОТ, ролі митного тарифу та зв'язку між митно-тарифною політикою та економічним розвитком дозволив дійти висновку, що формування ефективної структури митного тарифу можливе за умови економічного зростання та повної лібералізації торговельного режиму країни.

3. Доведено, що специфіка митного тарифу проявляється через покладені на нього функції. Відтак, виокремлено регулятивну, фіскальну та захисну функції митного тарифу. Водночас, визначено, що фіскальна функція тісно переплітається із захисною, і якщо існує ставка мита вище за нульовий рівень, то мито справляє вплив на імпортерів, який підвищується залежно від збільшення ставки мита, і як наслідок зростає захисний ефект. Також мито виконує регулюючу функцію, оскільки митний тариф в своєму складі є диференційованим залежно від товарів і від їх походження, то в результаті мито раціоналізує структуру експортно-імпортних операцій.

4. Дослідження методів кількісної оцінки впливу митного тарифу на економічний розвиток держави дало змогу визначити, що за рівнем поширення свої позиції продовжують зберігати методи оцінки на основі розрахунку середньоарифметичної та середньозваженої ставки митного тарифу. Згадані показники є взаємодоповнюючими, і дозволяють розширити уявлення про характер митно-тарифної політики, у зв'язку з чим запропоновано алгоритм аналізу на основі їх порівняння.

5. Проведене порівняння рівня обкладання митом серед країн світу дозволило визначити, що рівень як середньоарифметичної, так і середньозваженої ставки ввізного мита в Україні, є дещо вищими за розвинуті країни-члени СОТ, але при цьому є практично в 2 рази нижчим порівняно до країн СНД, що не є членами СОТ.

6. Аналіз середньоарифметичної ставки митного тарифу в Україні до і після внесення змін до Закону України про Митний тариф, засвідчив зниження ставки з 15,59% до 6,60%, що узгоджується з рівнем консолідованої тарифної пропозиції України на переговорах по приєднанню до СОТ, відповідно до якої середньоарифметична ставка митного тарифу становить 6,72%.

Дослідження функціональних аспектів митного тарифу дало змогу визначити, що існуюча наразі в Україні структура митного тарифу загалом характеризується як не високою фіскальною, так і низькою протекціоністською ефективністю. Одержані результати свідчать також про існування порівняно ліберального тарифного режиму в Україні.

7. Перспективними напрямками формування оптимального митного тарифу в Україні визначено:

- розробку довгострокової стратегії зовнішньої торгівлі, спрямованої на захист національного товаровиробника та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності;

- застосування науково обґрунтованого підходу до встановлення рівня митного тарифу через запровадження дієвого механізму встановлення його оптимальних ставок та розробку методичних основ обґрунтування і розрахунку

ставок ввізного мита у ньому на основі принципів диференціації та ескалації тарифу, а також активізації переговорного процесу з СОТ щодо тарифних поступок для України;

- зменшення податкового навантаження митом шляхом розширення бази оподаткування, в тому числі і за рахунок скорочення пільг, а також за рахунок зменшення високих ставок мита до їх оптимального рівня.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фінансів та банківської справи

Рижа Іванна Іванівна
Митний тариф в умовах лібералізації регуляторної політики держави
Спеціальність 8.03050801 «Фінанси і кредит»
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Класифікація заходів зовнішньоторговельного регулювання**1000 ТАРИФНІ ЗАХОДИ**

- 1100 ВСТАНОВЛЕНІ МИТНІ ТАРИФИ
- 1200 МИТНІ ТАРИФИ В РЕЖИМІ НАЙБІЛЬШОГО СПРИЯННЯ
- 1300 ЗВ'ЯЗАНЕ МИТО, ВИЗНАЧЕНЕ ГАТТ
- 1400 МИТО ТАРИФНОЇ КВОТИ :
 - 1410 нижня ставка
 - 1420 вища ставка
- 1500 СЕЗОННЕ МИТО:
 - 1510 нижня ставка
 - 1520 вища ставка
- 1600 ТИМЧАСОВО ЗНИЖЕНЕ МИТО
- 1700 ТИМЧАСОВО ЗБІЛЬШЕНЕ МИТО:
 - 1710 репресивне мито
 - 1720 невідкладне, охоронне мито
- 1900 ПРЕФЕРЕНЦІЙНЕ МИТО В РАМКАХ ТОРГОВОЇ УГОДИ:
 - 1910 міжрегіональні угоди
 - 1920 регіональні угоди
 - 1930 двосторонні угоди

2000 ПАРА-ТАРИФНІ ЗАХОДИ

- 2100 ДОДАТКОВІ МИТНІ ЗБОРИ
- 2200 ДОДАТКОВІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ:
 - 2210 податок на угоди в іноземній валюті
 - 2220 гербовий збір
 - 2230 плата за імпорту ліцензію
 - 2240 плата за консульські послуги
 - 2250 податок на статистичне оформлення
 - 2260 податок на транспортний засіб
 - 2270 податки та збори
 - 2290 додаткові збори, не згадані вище
- 2300 ВНУТРІШНІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ, ЩО НАКЛАДАЮТЬСЯ НА ІМПОРТ:
 - 2310 загальні податки на продажі
 - 2320 акцизний податок
 - 2370 податки та збори на чутливі категорії товарів
 - 2390 внутрішні податки та збори, що накладаються на імпорт, не згадані вище
- 2400 УСТАНОВЛЕНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ
- 2900 ПАРА-ТАРИФНІ ЗАХОДИ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ

3000 ЗАХОДИ ПО КОНТРОЛЮ ЦІНИ**3100 АДМІНІСТРАТИВНЕ ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІНИ:**

3110 встановлення мінімуму ціни на імпорт

3190 методи адміністративного встановлення ціни, не згадані вище

3200 ДОБРОВІЛЬНЕ ОБМЕЖЕННЯ ЕКСПОРТНИХ ЦІН**3300 ЗМІННІ ЗБОРИ:**

3310 змінні податкові збори

3320 змінні компоненти

3330 компенсаторні елементи

3340 гнучкі імпорتنі збори

3390 змінні збори, не згадані вище

3400 АНТИДЕМПІНГОВІ ЗАХОДИ:

3410 антидемпінгові розслідування

3420 антидемпінгове мито

3430 цінові зобов'язання

3500 КОМПЕНСАЦІЙНІ ЗАХОДИ:

3510 компенсаційні розслідування

3520 компенсаційне мито

3530 цінові зобов'язання

3900 ЗАХОДИ ПО КОНТРОЛЮ ЦІНИ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ**4000 ФІНАНСОВІ ЗАХОДИ****4100 ВИМОГА АВАНСОВИХ ПЛАТЕЖІВ:**

4110 авансовий депозит на сплату імпорту

4120 вимога зарезервувати обумовлену частину або всю суму за контрактом перед відкриттям акредитиву

4130 авансові платежі мита

4170 депозит з поверненням для чутливих категорій товарів

4190 вимоги авансових платежів, не згадані вище

4200 СКЛАДЕНИЙ ОБМІННИЙ КУРС**4300 ОФІЦІЙНЕ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО РОЗМІЩЕННЯ КОШТІВ В ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТІ:**

4310 заборона щодо розміщення коштів в іноземній валюті

4320 вимога банківського дозволу

4390 офіційні обмеження щодо розміщення коштів в іноземній валюті, не згадані вище

4500 РЕГУЛЮВАННЯ СТОСОВНО УМОВ СПЛАТИ ЗА ІМПОРТ**4600 ЗАТРИМКИ З ТРАНСФЕРАМИ КОШТІВ, ФОРМУВАННЯ ЧЕРГ****4900 ФІНАНСОВІ ЗАХОДИ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ**

5000 ЗАХОДИ АВТОМАТИЧНОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ

5100 АВТОМАТИЧНА ЛІЦЕНЗІЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА

5200 МОНІТОРІНГ ІМПОРТУ:

5210 ретроспективний контроль

5220 попередній контроль

5270 попередній нагляд за чутливими категоріями товарів

5700 ВИМОГА ЗДАЧИ (ЧАСТИНИ) ПРОДУКЦІЇ ДЕРЖАВІ ПО ТВЕРДІЙ ЦІНІ

5900 ЗАХОДИ АВТОМАТИЧНОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ

6000 ЗАХОДИ КОНТРОЛЮ КІЛЬКОСТІ

6100 НЕАВТОМАТИЧНЕ ЛІЦЕНЗУВАННЯ:

6110 ліцензія без спеціальних критеріїв, визначених наперед

6120 ліцензії для певних покупців

6130 ліцензія для спеціального користування:

6131 пов'язана з експортною торгівлею

6132 для цілей інших ніж експорт

6140 ліцензія, пов'язана з місцевим виробництвом:

6141 покупка місцевих товарів

6142 вимога вмісту місцевих компонентів

6143 мінова торгівля або торгівля за прилавком

6150 ліцензія, пов'язана з не офіціальним обміном валют:

6151 зовнішній обмін валют

6152 обмін валют, що виконується власне імпортером

6160 ліцензія комбінована або замінена спеціальним дозволом на імпорт

6170 попередній дозвіл для чутливих категорій товарів

6190 неавтоматичне ліцензування, не згадане вище

6200 КВОТИ

6210 загальні світові квоти:

6211 нерозподілені

6212 розподілені серед країн-експортерів

6220 двосторонні квоти

6230 сезонні квоти

6240 квоти, пов'язані з експортною діяльністю

6250 квоти, пов'язані з купівлею місцевих товарів

6270 квоти на чутливі категорії товарів

6290 квоти, не згадані вище

6300 ЗАБОРОНИ:

6310 загальні заборони

6320 припинення видачі ліцензій

6330 сезонні заборони

6340 тимчасові заборони

6350 диверсифікація імпорту

6360 заборона за країною походження (ембарго)

6370 заборона на чутливі категорії товарів

6390 заборони, не згадані вище
 6600 ДОМОВЛЕНОСТІ ПРО ЕКСПОРТНІ ОБМЕЖЕННЯ:
 6610 добровільні експортні обмеження
 6620 двосторонні угоди по обмеженню імпорту з однієї країни в іншу
 6630 в рамках домовленостей про обмеження імпорту текстильної продукції в обхід порядку, визначеному ГАТТ:
 6631 домовленості про квотування
 6632 консультативні домовленості
 6633 домовленості про адміністративне співробітництво
 6640 домовленості про експортні обмеження поза МФА*:
 6641 домовленості про квотування
 6642 консультативні домовленості
 6643 домовленості про адміністративне співробітництво
 6690 домовленості про експортні обмеження, не згадані вище
 6700 ОБМЕЖЕННЯ, ОБУМОВЛЕНІ СПЕЦИФІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА:
 6710 селективний підхід до імпортерів
 6720 квота, обумовлена специфікою підприємства
 6790 обмеження, обумовлені специфікою підприємства, не згадані вище
 6900 ЗАХОДИ ПО КОНТРОЛЮ КІЛЬКОСТІ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ

7000 МОНОПОЛІСТИЧНІ ЗАХОДИ

7100 ЄДИНИЙ КАНАЛ ДЛЯ ІМПОРТУ:
 7110 державне управління торгівлею
 7120 єдине з винятковими правами агентство з імпорту
 7200 ПРИМУСОВІ НАЦІОНАЛЬНІ ПОСЛУГИ:
 7210 примусове національне страхування
 7220 примусове національне транспортування
 7900 МОНОПОЛІСТИЧНІ ЗАХОДИ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ

8000 ТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ

8100 ТЕХНІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
 8110 вимоги на характеристики товарів
 8120 вимоги до маркування
 8130 вимоги до етикетування
 8140 вимоги до пакування
 8150 тестування, інспекція та вимоги до карантину товарів
 8190 технічне регулювання, не згадане вище
 8200 ІНСПЕКЦІЯ ПЕРЕД ВІДПРАВКОЮ ТОВАРІВ
 8300 СПЕЦІАЛЬНІ МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ
 8900 ТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ, НЕ ЗГАДАНІ ВИЩЕ

**Середньоарифметична ставка митного тарифу в Україні по товарних
групах УКТЗЕД до і після внесення законодавчих змін**

Товарна група УКТЗЕД	До внесення змін		Після внесення змін	
	пільгова ставка, %	повна ставка, %	пільгова ставка, %	повна ставка, %
01 живі тварини	10,59	21,18	4,65	4,65
02 м'ясо та харчові субпродукти	52,56	105,12	14,36	14,36
03 риба і ракоподібні	13,24	26,48	4,00	4,00
04 молоко та молочні продукти, яйця; мед	56,03	112,06	11,03	11,03
05 інші продукти тваринного походження	53,43	106,86	11,61	11,61
06 живі рослини та продукти квітництва	13,68	27,36	8,96	8,96
07 овочі, коренеплоди	64,40	128,80	15,96	15,96
08 їстівні плоди та горіхи; цитрусові	41,02	82,04	10,30	10,30
09 кава, чай, прянощі	8,20	16,40	1,77	1,77
10 зернові культури	13,18	26,36	6,58	6,58
11 продукція борошномельно- круп'яної промисловості	27,75	55,50	18,98	18,98
12 насіння і плоди олійних рослин	23,64	47,28	7,91	7,91
13 камеді, смоли	0,53	1,05	0,53	0,53
14 інші продукти рослинного походження	3,67	7,34	2,00	2,00
15 жири та олії тваринного або рослинного походження	30,92	61,84	9,54	9,54
16 продукти з м'яса, риби	54,33	108,66	14,05	14,05
17 цукор і кондвироби з цукру	39,20	78,40	18,49	18,49
18 какао та продукти з нього	26,61	53,22	12,41	12,41
19 продукти із зернових культур	51,29	102,58	12,79	12,79
20 продукти переробки овочів, плодів	72,45	144,90	13,12	13,12
21 різні харчові продукти	46,78	93,56	11,41	11,41
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	122,82	245,64	11,79	11,79
23 залишки і відходи харчової промисловості	56,59	113,18	14,73	14,73
24 тютюн	44,43	86,33	44,43	86,33

25 сіль, сірка, штукатурні матеріали, цемент	7,19	10,48	5,19	5,19
26 руди, шлаки та зола	1,79	5,11	1,79	1,79
27 енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки	0,99	5,71	0,83	0,83
28 продукти неорганічної хімії	4,07	10,48	3,64	3,64
29 органічні хімічні сполуки	6,12	13,65	2,80	2,80
30 фармацевтична продукція	3,52	7,64	0,00	0,00
31 добрива	4,76	9,70	4,74	4,74
32 екстракти дубильні, барвники	4,99	11,28	4,48	4,48
33 ефірні олії, косметичні препарати	9,59	19,18	5,90	5,90
34 мило, мийні засоби	10,62	22,30	5,12	5,12
35 білкові речовини	5,03	10,63	4,82	4,82
36 порох і вибухові речовини	15,50	31,00	6,50	6,50
37 фото- або кінематографічні товари	20,72	41,46	6,03	6,03
38 інші продукти хімічної промисловості	3,89	8,58	3,68	3,68
39 полімерні матеріали, пластмаси	5,16	11,08	4,08	4,08
40 каучук, гума	6,95	15,49	6,19	6,19
41 шкури та шкіра необроблені	5,20	10,98	3,11	3,11
42 вироби із шкіри	22,40	44,32	12,94	12,94
43 хутряна сировина	21,89	33,95	7,44	7,44
44 деревина і вироби з деревини	1,96	6,81	0,47	0,47
45 пробка та вироби з неї	5,00	10,00	4,85	4,85
46 вироби із соломи	5,00	10,00	5,00	5,00
47 маса з деревини	0,00	5,00	0,00	0,00
48 папір та картон	8,63	18,66	3,10	3,10
49 друкована продукція	15,00	28,75	4,04	4,04
50 шовк	1,69	5,00	1,69	5,00
51 вовна	0,46	7,81	0,46	7,81
52 бавовна (тканини)	1,63	13,81	1,63	13,81
53 інші рослинні волокна	2,04	10,31	2,04	10,31
54 нитки синтетичні або штучні	2,05	13,35	2,05	13,35
55 хімічні штапельні волокна	0,85	11,07	0,85	11,07
56 вата	3,80	24,12	3,80	24,12
57 килими	7,45	33,91	7,45	33,91
58 спеціальні тканини	6,85	39,47	6,85	39,47
59 текстильні матеріали	4,80	21,69	4,80	21,69
60 трикотажні полотна	7,95	18,27	7,95	18,27
61 одяг трикотажний	11,47	25,56	11,47	25,56
62 одяг текстильний	11,12	63,04	11,20	11,20

продовж. дод. Б

63 інші готові текстильні вироби	11,06	28,57	11,27	11,27
64 взуття	27,76	45,33	10,00	10,00
65 головні убори	12,86	24,19	10,47	10,47
66 парасольки	10,56	21,11	10,00	10,00
67 оброблені перо та пух	10,00	20,00	10,00	10,00
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	10,64	20,77	7,00	7,00
69 керамічні вироби	12,06	24,15	8,62	8,62
70 скло та вироби із скла	13,04	26,11	9,82	9,82
71 дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	–	–	5,25	5,25
72 чорні метали	4,81	9,62	0,91	0,91
73 вироби з чорних металів	7,01	14,07	3,08	3,08
74 мідь і вироби з міді	4,55	11,04	0,02	0,02
75 нікель і вироби з нікелю	0,67	5,00	0,00	0,00
76 алюміній і вироби з алюмінію	3,29	8,38	0,04	0,04
78 свинець і вироби із свинцю	1,08	5,00	0,00	0,00
79 цинк і вироби із цинку	0,67	5,00	0,00	0,00
80 олово та вироби з олова	0,89	5,00	0,00	0,00
81 інші недорогоцінні метали	2,75	7,64	0,18	0,18
82 інструменти, ножові вироби	7,17	14,15	5,64	5,64
83 інші вироби з недорогоцінних металів	11,96	23,89	9,15	9,15
84 котли, машини, апарати і механічні пристрої	4,37	10,11	2,83	2,83
85 електричні машини і устаткування	6,64	13,99	4,32	4,32
86 залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання	0,71	6,83	0,46	0,46
87 наземні транспортні засоби, крім залізничних	8,81	17,93	7,41	7,41
88 аеронавігаційні або космічні апарати	5,33	20,00	4,00	4,00
89 плавучі засоби морські або річкові	10,80	20,30	7,60	7,60
90 прилади і апарати	6,11	12,11	3,72	3,72
91 годинники	13,77	26,15	9,22	9,22
92 музичні інструменти	7,00	14,00	6,00	6,00
94 меблі	19,20	38,51	8,61	8,61
95 іграшки, ігри	15,80	31,60	5,12	5,12
96 різні готові вироби	13,31	26,62	9,53	9,53
97 Вироби мистецтва	0,00	2,50	0,00	0,00

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. – К. : Алерта, 2012. – 288 с.
2. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України” №2775 від 07.07.2005. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> .
3. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” № 959-XII від 16.04.91 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Закон України “Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції” № 468/97-ВР від 17.07.97 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Закон України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” № 330-XIV від 22.12.98 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
6. Закон України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” № 331-XIV від 22.12.98 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Закон України “Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” № 332-XIV від 22.12.98 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Закон України “Про ставки вивізного (експортного мита) на насіння деяких видів олійних культур” № 1033-XIV від 10.09.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Закон України “Про Митний тариф України” № 2371-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку верифікації сертифікатів про походження товарів з України” № 1861 від 12.12.2002р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності” № 428 від 21.05.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Бережнюк, І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст] : монографія / І. Г. Бережнюк. - Д: АМСУ, 2009. - 543 с.
13. Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах. / Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 3-е. – Т. 20. – М.: «Советская Энциклопедия», 1975. – 608 с.
14. Ващенко В. В. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Ващенко В. В. // Фінанси України. – 2000. – № 3. – С. 40-46.
15. Верба Ф. О. Визначення вартості товарів для митно-тарифного регулювання / Верба Ф. О. // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 45-49.
16. Волощенко Л.Ю. Вплив експортного мита на ринок соняшникового насіння та продуктів його переробки / Волощенко Л.Ю. // Економіст. – №7. – 2003. – с. 20–24.
17. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року: Міжнародний офіційний документ від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=981003>.
18. Гребельник О.П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи, Київський Національний торговельно-економічний університет / Гребельник О.П. – К., 2001. – 488 с.
19. Гребельник О. П. Формування митно-тарифної політики України в умовах ринкових трансформацій: Дис... докт. екон. наук: 08.05.01. – К.: КНТЕУ, 2002. – 435 с.
20. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності/ Гребельник О.П. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
21. Гуд А. Верифікація сертифікатів про походження товарів з України / Гуд А. // Таможенная параллель. – 2003. – № 6. – С. 1-2.

22. Держзовнішінформ. Товарний монітор. Кон'юнктура. – 2012. – № 35. – С. 23-29.
23. Дудчак В. І. Митна справа: навч. посіб. / Дудчак В. І., Мартинюк О. В. – К.: КНЕУ, 2002. – 310 с.
24. Душанич Т, Экономика переходного периода: учеб. / Душанич Т, Душанич Й. – М.: Институт международного права и экономика, 1996. – 184 с.
25. Дюмулен И. Барьеры на торговых путях: учеб. / Дюмулен И. – М.: «Международные отношения», 1977. – 223 с.
26. Єгоров О. Функціональна система митно-тарифного регулювання на етапі інтеграції України до СОТ / Єгоров О. // Вісник АМСУ. – 2004. – №1. – С.3-12.
27. Зовнішньоекономічна політика України: європейський та російський вектор: моногр. / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник, Є.М. Воронова, Т.І. Чаюн, Т.М. Мельник, І.Я. Софіщенко, Ю.О. Олейніков, О.В. Гладкий, С.О. Пилипенко, Київський Національний торговельно-економічний університет. – К., 2005. – 279 с.
28. Зовнішня торгівля України товарами 2012 рік // Експрес–випуск Держкомстата України № 29 від 09.02.2013р.
29. Іващук І. О. Митна справа: курс лекцій / Іващук І. О., Злепко Н. П. – Тернопіль, 2001. –135 с.
30. Іващук І. О. Митна справа: навч. посіб. / Іващук І. О. – Тернопіль: ТАНГ, 2002. – 301 с.
31. Кадочников П. Импортозамещение в Российской Федерации в 1998–2002 гг. // РОЗДІЛІ Теоретические и практические аспекты оценки спроса на импорт и анализа импортозамещения: Спецификации моделей международной торговли, Институт экономики переходного периода./ Кадочников П., Синельников-Мурылев С., Четвериков С. – М: Научные труды ИЭПП №62. – 2003 г. – с. 7–33.
32. Карамбович, І. М Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої

- торгівлі України [Текст] / І. М Карамбович. -Д.: АМСУ, 2009. - 281 с.
33. Карамбович, І. М Митний тариф як елемент захисту національної економіки [Текст] / І. М Карамбович, С. Г Войтов // Історія торгівлі, податків та мита : збірник наукових праць. - 2010 - № 1(1). - С. 259-262.
34. Ковальов С. Під впливом кон'юнктури. Зовнішня торгівля України у 2011 році / Ковальов С. // Діловий вісник. – 2012. – № 5. – С. 8-10.
35. Лабораторія законодавчих ініціатив. – Режим доступу: www.parlament.org.ua/index.php?action=draft&dtopic=7&draft_id=1630
36. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування між бюджетних відносин: навч. посіб. / Луніна І.О. – К.: Наукова думка. – 2006. – 432 с.
37. Мартинюк, В. П. Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія [Текст] : моногр. / В. П. Мартинюк. - Тернопіль: Астон, 2010. - 256 с.
38. Мельник Т.М. Зовнішня торгівля України: стан та проблеми / Мельник Т.М. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №2. – С. 20-24.
39. Митне регулювання: підруч. / [за ред./ Голомовзий В.М., Панкова Л.А., Григор'єв О.Ю. та ін.]. – Львів: Львівська політехніка, 2004. – 240 с.
40. Модель оцінки наслідків тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України, Шумська С.С., Скрипниченко М.І., П'ятницький В.Т., Бобер К.А., Наукові записки // Том 19. Економічні науки. – 2001. – с. 12–17.
41. Москвін О.О. Експериментальний розрахунок таблиці „витрат-випуск” у порівняних цінах / Москвін О.О. // Статистика України. – №3.– 2006. – с.38–43.
42. Народохозяйственные последствия присоединения России в ВТО // Доклад подготовлен рабочей группой при сотрудничестве Российской Академии Наук и Национального инвестиционного совета России по руководством академика РАН Никепелова А.Д. – М. – 2004. – 106 с.
43. Новікова, К. І. Митно-тарифне регулювання як інструмент наповнення Державного бюджету України [Текст] / К. І. Новікова // Вісник

- Чернівецького торговельно-економічного інститут - 2010. - Вип.2. -С. 277-284.
44. Основи митного законодавства в Україні: Теорія та практика: навч. посіб. для студ. вищ. та серед. спец. навч. закл. / С. Терещенко, В. Науменко. – К.: АТ "АВГУСТ", 1999. – 295 с.
 45. Офіційний вебсайт Державної митної служби України / дані про фактичне виконання завдань Державного бюджету. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/cataloguer.jsp?cataloguerId=6125>
 46. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
 47. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з <http://me.kmu.gov.ua/>.
 48. Пашко, П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) [Текст] : моногр. / П. В. Пашко. - Одеса: АТ "ПЛАСКЕ", 2009. - 623 с.
 49. Показники економічного зростання в країнах – торговельних партнерах наведено з урахуванням сезонного фактора за даними ОЕСР. Quarterly National Accounts 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1
 50. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ./ Под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения. – 1993. – 896 с.
 51. Про захист внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника: Аналітична довідка Національної тристоронньої соціально-економічної ради [Електронний ресурс]. - Режим доступу з <http://www.ntser.gov.ua>.
 52. Про митний тариф України: Закон України № 2371-III від 05.04.2001 р. (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.03 2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу з <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.721.0>.

53. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ: закон України № 250-VI від 10.04.2008 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу з <http://zakon.nau.ua/doc/?code=250-17>.
54. Про утворення міжвідомчої робочої групи з вивчення питання внесення змін до ставок ввізного мита у рамках угод Світової організації торгівлі: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 226 від 16.11.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу з <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.9207.0>.
55. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: навч. посіб. / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, Л.П. Серова, О.П. Гребельник, Т.Д. Ліпіхіна, Т.І. Чаюн, О.О. Донченко, І.Я. Софіщенко, Т.М. Мельник, Київський Національний торговельно-економічний університет. – К.: КНИГА, 2003. – 271 с.
56. Сіденко В.Р. Вплив міжнародних інтеграційних процесів на конкурентоспроможність національної економіки / Сіденко В.Р. // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – К. – 2006. – С. 48–54.
57. СОТ: проблеми членства України та його наслідки / за загальною редакцією Баррі Лессера та Івана Розпутенка. К.: Вид-во „К.І.С.”, 2003. – 176 с.
58. Торговельна Політика України: Перспективи та Пріоритети інтеграції, Світовий Банк, К.– 2009 р. – 174 с.
59. Фердінанд Павел, Ігор Бураковський, Наталя Селіцька, Вероніка Мовчан, Економічний вплив вступу України до СОТ. Попередні результати розрахунків на основі моделі загальної рівноваги, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2004. – с. 37–44. – Режим доступу до повної версії тексту: www.ier.kiev.ua/Ukraine/WP/2005/wp2005_ukr.cgi .
60. Чернега О. Б. Подготовка национальной экономики к вступлению в ВТО / Чернега О. Б.// Проблемы развития внешнеэкономических связей и

- привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ, 2003. – С.73-75.
61. Чому Україні слід вступати до СОТ? / підготовлено Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції та Проектом USAID з питань вступу України до СОТ / сприяння іноземному інвестуванню. – К. – 2006 р. – 15 р.
 62. Юрій С. І. Державний бюджет України: навч. посіб./ Юрій С. І., Бескид Й. М., Плішко І. В. та ін. – Тернопіль: Т.О.В. «ЦМДС», 1998. – 277с.
 63. Юрій С.І. Бюджетна система України: навч. посіб./ Юрій С.І., Бескид Й.М. – Київ: НІОС, 2000. – 400 с.
 64. Corden W. M. The Theory of protection , Oxford: Clarendon Press. – 1971. – 263 р.
 65. Douglas A. Irwin Long-run trends in world trade and income // World Trade Review (1:1). – The UK, 2002. – р. 89–100.
 66. World Trade Organization: What is the WTO? – Режим доступу: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm
 67. “Agricultural policies in OECD countries: Monitoring and Evaluation”, OECD Publication Service, 2002. – 238 р.
 68. Applied Methods for Trade Policy Analysis. A Handbook / Edited by Joseph F. Francois, Kenneth A. Reinert. – Cambridge University Press, 1997. – 560 р.
 69. Peter J. Lloyd Measuring and modeling non-tariff distortions with special reference to trade in agricultural commodities, OECD Development Center, July 1991. – 46 р.
 70. Max W. Corden, The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate // The Journal of Political Economy, Vol.74, #3. – Jun. 1966. – р.221–237.
 71. Bela Balassa, ed. The Structure of Protection in Developing Countries. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press. – 1971. – 395 р.
 72. Paul Krugman, Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade // Journal of International Economics. – 9 November, 1979. – р. 469–479.

73. Armington, Paul S. A Theory of Demand for Products Distinguished by Place of Production // IMF Staff Papers. – March 1969. – p. 159–178.
74. Gene M. Grossman, Elhanan Helpman, Trade Wars and Trade Talks // The Journal of Political Economy, Vol.103, #4. – Aug. 1995. – p.675–708.
75. Dixit A. Welfare effects of tax and price changes // Journal of public economics. – 1975. – p. 103 – 123.
76. Review of agricultural trade models: an assessment of models with EU policy relevance”, Frank van Tongeren, Hans van Meijl et al., paper prepared for the Third Annual Conference on Global Economic Analysis, Melbourne. – June 27–30, 2000. – 19 p.
77. Deardorff, A.V., Stern R. Methods of measurement of non-tariff barriers, UNCTAD, United Nations / Document No. UNCTAD/ST/MD/28, Geneva. – 1985. – 55 p.
78. Baldwin, R. Measuring nontariff trade policies, NBER Working Paper #2978. – 1989. – 39 p.
79. Quarterly National Accounts 2012 [Электронныйресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldsteelprices.com>
80. Heritage Foundation, Index of Economic Freedom 2006. – Режим доступа: <http://www.heritage.org/research/features/index/country>
81. From Disintegration to Reintegration: Eastern Europe and the Former Soviet Union in International Trade, Harry G. Broadman, The World Bank, Washington D.C. – Feb. 2006. – 414 с.
82. Laird S., Yeats A. Quantitative Methods for Trade Barriers Analysis, London: Macmillan, 2012. –307 p.